

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 139 (20)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 9. juunil 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 94 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, rahaminister **J. Kukk**, teedeminister **E. Säkk**, põllutöominister **Th. Pool**, toitlusminister **J. Kriisa**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**.

P ä e w a k o r d:

1. Rahwaesitajate **M. Martna**, **J. Lindros'i** ja **A. Ostra-Oinas'e** küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti-Läti piiriküsimuse kohta.

2. Rahwaesitajate **H. Mets'a**, **A. Oinas'e** ja **J. Puss'i** küsimine raudteelaste liidu juhatuse kaelakohtulikule wastutusele wõtmise kohta.

3. Seadus perekonna-abiraha maksimise asjus rahwawäelastele — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. Seisuste kaotamise seadus — III lugemisel.

5. Perekonna seisu seadus — II lugemisel.

6. Seadus kirjanikkude, kunstnikkude ja teadlaste toetamise kohta — hariduskomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

Koosolek algab kell 5.35 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **A. Rei:** Täna päewakorra täiendamiseks on tööerakonna rühm ette pannud esimese punktina päewakorda wõtta komisjonide täiendawad walimised. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Teine ja kolmas päewakorra-punkt on küsimised Wabariigi Walitsusele. Kuna walitsuse esitajad weel ei ole ilmunud, siis panen ette neid päewakorra-punkte edasi lükata niikauaks, kunni walitsuse esitajad siia tulewad. Panen selle ettepaneku hääle-

tamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

2. Komisjoni täiendawad walimised. Asutawa Kogu juhatusele on esitatud teadaanne tööerakonna rühma poolt, et selle rühma liige

Jaan Mets maaseaduse komisjonist lahkub. Rühma poolt on ette pandud komisjoni walida lahkunud akl. Mets'a asemele akl. Ruubel. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

3. Seadus perekonna-abiraha maksimise asjus rahwawäelastele — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Oinas:** Seadusprojekt perekonna-abiraha maksimise asjus rahwawäelastele on kõigile Asutawa

Kogu liikmetele laiali laotatud. Lootes, et selle seaduseelnõuga tutaw oldakse, ja silmas pidades selle seaduse rutulikust, palun seda sisulikule arutamisele wõtta.

Juhataja **A. Rei:** Aruandja poolt on ettepanek tehtud käesolewa seaduseelnõu I lugemisele asuda. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **A. Oinas:** Waesemate rahwawäelaste perekondade rasket seisukorda silmas pidades andis Asutawa Kogu 9. septembril 1919. a. wälja rahwawäelaste perekondade toetamise seaduse. Wabariigi Walitsuse poolt anti 12. aprillil 1920. a. ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal wälja määrused perekonna-abiraha saamise asjus riigiametnikkudele ja töölistele. Peale selle Wabariigi Walitsuse poolt wäljaantud määruse arwas tööhoolekandeministerium, et tähendatud määruse alla tuleksid wiia ka rahwawäelaste perekonnad järgmistel põhjustel: suur osa rahwawäelasi, kes weel püssi alla wäeteenistusse on jäänud, on nooremad ja neil ei ole kaugelt suuremal osal perekondi wõi on wäikesed perekonnad.

Edasi on sõjamineisteriumil kawatsus rahwawäelaste palkasid ühtlustada riigiteenijate palkadega. Järelikult wõiks ka abiandmise asjus rahwawäelased niisamasugustesse tingimistesse seada, kui teised riigiteenijad on. Wabariigi Walitsus wõttis selle seisukoha omaks ja otsustas wastawa seaduseelnõu Asutawale Kogule ette panna. Rahaasjanduse komisjon waatas ettepanud seaduse läbi ja paneb nüüd selle eelnõu mõne wäikese redaktsioonilise parandusega Asutawale Kogule ette. Ma teen ettepaneku seadus esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

4. Seisuste kaotamise seadus — III lugemisel. Seadusandliku komisjoni aruandja **L. Olesk** (loeb): Seisuste kaotamise seadus.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): Eesti wabariigi walitsemise ajutise korra § 4. põhjal pannakse maksma järgmine seadus.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on sissejuhataw märkus wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): 1. osa. Eesti demokraatlikus wabariigis kaotatakse ära kõik seisused.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse I osa wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): II osa. Käesolewa seaduse maksmahakkamise järele kaotawad Eesti wabariigis oma jõu kõik seadused ja määrused, mis sisaldawad seisuslikke õigusi, eesõigusi, kohustusi ja õiguste kitsendusi ehk üldse seisuslikke iseäraldusi. Keelatud on igasuguste seisustest olenewate nimetuste, aunimede ja tiitlite ametlik tarwitamine.

Läänemere kubermangude seaduste kogu II köide, Eestimaa talurahwaseadus 1856. aastast oma rootsisoost talupoegade kohta käiwa lisaga, Liiwimaa talurahwaseadus 1860. aastast ja 1863. aasta 9.

juuli seadus kaotawad oma makswuse, 1866. aasta 13. weebruari ja 1866. aasta 11. juuni seadused jääwad neis osades, mis pärastiste seaduste läbi tühjaks ei ole tehtud, ajutiseks maksma walla omawalitsuse asjaajamise alustena; Läänemere kubermangude seaduste kogu III köide jääb ainukeseks eraõiguse seaduseks: nendes linnades ja linnaosades, kus siamaale maaseadus maksab ja maalelawate kodanikkude kohta — wastawad maaseadused; linnades elawate kodanikkude kohta — wastawad linnaseadused, endiste Peeterburi ja Pihkwa kubermangude osades aga Wene riigi seaduste kogu X köide, I jagu.

E. Kübarsepp (rhw.): Seadusandliku komisjoni nimel toetan mina seadusandliku komisjoni ettepanekut, mis II lugemisel hääletamisele wõeti ja läbi kukkus. Palun uuesti see ettepanek hääletamisele wõtta.

T. Kalbus (töer.): Komisjoni aruandja härra Olesk luges ette § 1. teise osa. See käib nimelt selle kohta, et kaotatakse Liiwimaa ja Eestimaa talurahwaseadus ja jääks maksma ainult Balti eraseaduse kolmas köide. Seadusandlik komisjon arutas selle küsimuse uuesti läbi ja tuli otsusele, et ühe wäikese määrusega ei saa Balti eraseaduse kolmandat köidet maksma panna. Seadusandlik komisjon teeb ettepaneku seda läbikukkunud parandust § 1. kohta uuesti hääletamisele wõtta. Kui see seadus saab wastu wõetud, siis esineb komisjon soowiawaldusega kohtuministrile, et III köide kiires korras wälja töötatakse, ja maksma pannakse. Komisjon tuli otsusele, et III köite maksmapanemine sel wiisil, nagu aruandja härra Olesk ette luges, täiesti wõimatu on ja läbi wiia ei saa. Komisjon paneb ette, et meil maksma jääksid endised Liiwimaa ja Eestimaa talurahwaseadused nende kohta, kelle kohta need ennemalt makswad olid. See parandus, mis komisjon tegi, käib järgmiselt.

„Balti eraseaduste kolmandas jaos ettenähtud maa- ja linnaõigus, niisama ka Eesti- ja Liiwimaa talurahwaseadustes 1856. ja 1860. aastast leiduwad määrused eraõiguse alal jääwad ajutiselt maksma kodanikkude ja nende järeletulijate kohta, kes senni nende määruste alla käisid.“

Tähendatud on, et need seadused ajutiselt maksma jääwad ja mitte jäädawalt.

(J. Temant, maal.: On jäädawad seadused ka olemas.) Nimetasin kord, et komisjon soowiawaldusega kohtuministri poole tahab pöörata, et kolmas kõide ruttu saaks wälja töötatud.

Härra Temant waidles läinud koosolekul selle wastu ja arwas, et see ainult segadusi toob. Komisjoni arwamise järele wõib see kolmas kõide maksma pandud saada, see on wõimalik, kuid iseäraliku maksmapanemise seadusega. Kohtuminister tõendas juba esimesel lugemisel, et pärimiste õigustes on wahe, mis käib talurahwa kohta, ja mis käib nende isikute kohta, kes käiwad maaseaduse alla ja toonitas, et ühe lühikese paragrahwiga on wõimatu kolmandat kõidet maksma panna.

Juhataja **A. Rei**: Sõna on rahwaesitajal Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Tahan selle peale tähendada, et selle komisjoni koosolekul, millest rahwaesitaja Kalbus rääkis, juhtumisi mitte ühtegi meie rühma esitajat ei olnud. (Wahelhüüe: Nurk oli seal.) Hääletamise ajal ei olnud teda.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **L. Olesk**: Ma pean ütleva, wormilikult tuleb see ettepanek, mis härra Kübarsepp ette pani, ja mida härra Kalbus toetas, II osa wiimasesse jakku. Mina isiklikult arwan, et selle ettepaneku läbi mitte midagi paremaks ei lähe, waid seisukord hoopis segaseks muutub. Neid raskeid tagajärgi, mis härra Kalbus toonitas, ja mida kohtuminister läinud koosolekul seletas, iseäranis mitte olema ei saa. Mina neid raskeid tagajärgi ei karda, ja toetan ettepanekut seda paragrahwi nii wastu wõtta, nagu ma teda ette kandsin.

Juhataja **A. Rei**: Seadusandliku komisjoni poolt ette pandud parandus käib järgmiselt: Balti eraseaduste kolmandas jaos ettenähtud maa- ja linnaõigus, niisama ka Eesti- ja Liiwimaa talurahwaseadustes 1856. ja 1860. aastast leiduwad määrused eraõiguse alal jääwad ajutiselt maksma kodanikkude ja nende järeltulijate kohta, kes senni nende määruste alla käisid.

Komisjoni aruandja ei ole selle ettepanekuga mitte ühinenud, sellepärast panen ma selle ettepaneku hääletamisele.

(Hääletatakse.) 35 häälega 30 wastu on see parandus tagasi lükatud. Panen hääletamisele teise osa, nagu ta II lugemisel wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on teine osa wastu wõetud.

Aruandja **L. Olesk** (loeb): III. Seisusliikude asutuste ja waranduste likwideerimine sünnib järgmiste määruste järele: § 1. Endiste seisusliikude walla kogukondade liikuwad ja liikumata warandused lähewad wastawate seisuseta waldade omanduseks.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 1 wastu wõetud.

Aruandja **L. Olesk** (loeb): § 2. Kõik rüütelkondade ja nende seisusliikude asutuste liikuwad ja liikumata warandused tunnistatakse riigi omanduseks.

G. Stackelberg (sks.): Teen ettepaneku § 2. järgmisel kujul wastu wõtta.

„Kõik rüütelkondade ja nende seisusliikude asutuste warandused saawad riigivalitsuse poolt üle wõetud. Kõigi nende waranduste kohta saab kohtuministri poolt järeluurimine toime pandud, kust allikatest nad on koondatud ja mis otstarbeteks nad senniajani on tarwitatud. Need warandused, mis uurimise järele rüütelkondade korporatsioonide allikatest korjatud tunnistatakse, antakse endiste rüütelkondade esitajatest koosseiswate likwidatsiooni komisjonide kätte, kes neid ainult kultuuriliste ja heakstegewate otstarbete jaoks edasi andma kohustatud on. Muude waranduste üle otsustab eriseadus.“

J. Reintam (rhw.): Selle seaduseelnõu II lugemisel tehti rahwasaadik Neps'i poolt ettepanek käesolewat paragrahwi kolmandaga ühendada ja siis wastu wõtta ühendatult tema poolt ette pandud uus paragrahw, mis wõimaldaks nende seisuste päralt olewate waranduste üleandmist mitte ainult riigile, waid ka omawalitsuse asutustele edaspidi wäljantawate seaduste põhjal. Ma teen ettepaneku seda härra Neps'i ettepanekut nüüd wastu wõtta, põhjendades sellega, et ei ole küsimus mitte ainult Saaremaa rüütelkonna waranduste asjus, waid kõne all on kõik Põhja-Eesti rüütelkonna mõisad, nagu näiteks Põhja-Eesti rüütelkonna

päralt on Nabala, Kaiu ja Kuimetsa mõisad. Peale selle on Tallinnas mitmesugused rüütelkonna hooned ja Rapla alewis mõned majad. Et rüütelkonnad, nagu siin pikemalt on põhjendatud, omawalitsuse poolt antud käskusid täitsid, sellepärast oleks õiglasem, kui need warandused omawalitsuse tarwitada antakse. Selles asjas ei ole mitte ainult Harju maakonnast soowiawaldusi tulnud, waid ka teiste Põhja-Eesti maakonnawalitsuste poolt on sellekohased järelepärimised tulnud. Iseäralikult on mul meeles Wirumaalt tulnud järelepärimised, kus nemad seda ettepanekut toetawad. Juba waremalt on see küsimus päewakorral olnud ja et seda asja ka tegelikult läbi wiia wõib, kuigi need warandused praegu ühe maakonna piirides asuwad, tuleb sellest, et seal wõiwad mitmeski asjas maakonnad oma wahel kokku leppida, kuidagi ühiselt ära kasutada, mingisugused wahetused ette panna jne. Et walitsus omawalitsusele suuri ülesandeid peale paneb, peaks temale wõimaldama neid maid kasutada, mis õieti nende omad peaksid olema. Ettepanek, mis Asutawa Kogu liige Neps tegi, wastab nendele nõuetele.

Juhataja A. Rei: Rahwasaadik Neps'i poolt on kaks ettepanekut II lugemisel esitatud, missuguse nendest panete Teie praegu ette? (J. Reintam, rhw.: Teine, pikem.) Sõna on aruandjal lõpukokkuwõtteks.

Aruandja L. Olesk: See rahwasaadik Neps'i ettepanek oli seadusandlikus komisjonis arutamisel, kes leidis, et kui ka wõib sellele seisukohale asuda, et Saaremaal täiesti iseseisew ja teistest lahus rüütelkonna warandus on, siis selle waranduse kohta, mis Eesti rüütelkonna päralt oli, seda printsiipi mitte wastu wõtta ei saa. Need funktsioonid, mis rüütelkonnal Eesti kubermangu kohta on, on riigile üle läinud ja Harju maakonnale näiteks ei wõiks nende mõisade peale mingisugusi eesõigusi anda. See parandus lükati teisel lugemisel tagasi ja wõeti järgmise paragrahwi juurde märkus wastu, mis Saaremaale iseäraliku seisukoha lubas, sellepärast olen mina rahwasaadik Reintam'i poolt ettekantud paranduse wastu, ning toetan seda paragrahwi nii, nagu tema komisjoni redaktsioonis on.

Juhataja A. Rei: Sellega on käesolewa paragrahwi kohta kaks parandust

tehtud: esimene rahwasaadik Stackelberg'i poolt, teine rahwasaadik Reintam'i poolt ettekantud rahwasaadik Neps'i parandus. Neist on rahwasaadik Stackelberg'i parandus kaugemaleulataw ja panen tema sellepärast esimeseks hääletamisele. Rahwasaadik Stackelberg'i ettepanek kõlab järgmiselt:

„§ 2. Kõik rüütelkondade ja nende seisusliikude asutuste warandused saawad riigivalitsuse poolt üle wõetud. Kõigi nende waranduste kohta saab kohutuministeriumi poolt järeleuurimine toime pandud, kust allikatest nad on koondatud ja mis otstarbeteks nad senniajani on tarwitatud. Need warandused, mis uurimise järele rüütelkondade korporatsioonide allikatest korjatud tunnistatakse, antakse endiste rüütelkondade esitajatest koosseiswate likwidatsiooni komisjonide kätte, kes neid ainult kultuuriliste ja heakstegewate otstarbete jaoks edasi andma kohustatud on. Muude waranduste üle otsustab eriseadus.“

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus tagasi lükatud.

Teine ettepanek on rahwasaadik Neps'i poolt, nimelt §§ 2. ja 3. ühendada ja järgmisel kujul wastu wõtta:

„§ 2. Kõik rüütelkondade ja nende seisusliikude asutuste liikuwad ja liikumata warandused, ja ka need warandused, mis olid rüütelkondade asutuste walitsemisel, wõetakse Wabariigi Walitsuse waldamisele ja walitsemisele järgmiste ministeriumide kaudu, kes aja wiitmata kohustatud on ette panema seadusandlikule wõimule seaduseelnõud ülewõetud waranduste edaspidise saatuse ja seisusliikude asutuste likwideerimise kohta, nimelt:

a) kõik väljaspool linnade piire seiswad maatükid, millel põllumajanduslik iseloom, ühes nende päralduste ja inventaariga põllutööministeriumi kaudu;

b) kõik heategewad ja hoolekandeaasutused, ühes liikuja ja liikumata warandusega, samuti kõik rüütelkondade walitsemisel olewad sihtwarandused (Stiftungen) — töö- ja hoolekandeministeriumi kaudu;

d) rüütelkondade poolt ülewalpeetawad koolid, muuseumid ja raamatukogud kõigi hoonete, sisseseade ja nende päralt olewate warandustega — haridusministeriumi kaudu;

e) rüütelkondade waestelastekohtud, nende asjaajamine, arhiivid ja kõik, mis nende kohtutega ühenduses, kui ka sihtwarandused, mis sennimakswate seaduste ehk sellekohaste põhikirjade järele mõisnikkude waestelastekohtute walwe all seisid — kohtuministeeriumi kaudu;

g) kõik muud rüütelkondade liikuvad ja liikumata warandused, arhiivid ja asjaajamine, mis eespool nimetatud, ükskõik missugused ja mil kujul, nagu ka need warandused, mis olid rüütelkondade asutuste walitsemisel — siseministeeriumi kaudu.“

Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rahwasaadik Neps'i ettepanek on 33 häälega 26 wastu tagasi lükatud. Panen § 2. hääletamisele komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 2 komisjoni redaktsioonis wastu wõetud.

Aruandja **L. Olesk** (loeb): § 3. Eelmises paragrahwis tähendatud warandused nagu ka need warandused, mis olid rüütelkondade asutuste walitsemisel, wõetakse Wabariigi Walitsuse waldamisele ehk walitsemisele järgmiste ministeeriumide kaudu:

a) kõik wäljaspool linnade piire seiswad maatükid, millel põllumajanduslik iseloom, wõetakse ühes nende päralduste ja inwentaariga põllutööministeeriumi alla;

b) kõik heategewad ja hoolekandemasutused, ühes nende liikuma ja liikumata warandusega, samuti kõik rüütelkondade walitsemisel olewad sihtwarandused (Stiftungen) — töö-hoolekandeministeeriumi alla;

d) rüütelkondade poolt ülewälpeetawad koolid, muuseumid ja raamatukogud kõigi hoonete, sisseade ja nende päralt olewate warandustega — haridusministeeriumi alla;

e) rüütelkondade waestelastekohtud, nende asjaajamine, arhiivid ja kõik, mis nende kohtutega ühenduses, kui ka sihtwarandused, mis sennimakswate seaduste ehk sellekohaste põhikirjade järele mõisnikkude waestelastekohtute walwe all seisid — kohtuministeeriumi alla;

g) kõik muud rüütelkondade liikuvad ja liikumata warandused, ükskõik missugused ja mil kujul, nagu ka need warandused, mis olid rüütelkondade asutuste walitsemisel — siseministeeriumi alla.

Märkus. § 2. nimetatud Saaremaa rüütelkonna waranduste kui ka nende

waranduste walitsemine, mis olid nimetatud rüütelkonna walitsemisel peale selle paragrahwi, mis p. e ette nähtud, antakse üle Saaremaa maakonnawalitsusele ja nende waranduste sissetulekud — Saaremaa maakonnale.

H. Koch (sks.): Ich wiederhole zum P. b das in II Lesung gem. Amendement:

„Eelmises paragrahwis äratähendatud warandustega, nagu ka nende warandustega, mis olid rüütelkondade asutuste walitsemisel, talitatakse järgmisel wiisil:

a) jääb.

b) Kõik sihtwarandused ja waranduste objektid sihi äratähendamiseks, kes siimaale rüütelkondade walitsemisel olid, saawad neis huwitatud isikute otsuse põhjal iseseiswateks seltsideks ehk juriidilisteks isikuteks. Kunni nende seltside ehk juriidiliste isikute registreerimiseni kohtute poolt walitseb neid kohtuministeerium.

d) „koolid“ ja „muuseumid“ wälja jätta.“

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **L. Olesk**: Ma olen selle paranduse wastu juba läinud korral äratähendatud põhjustel. Sihtwaranduste mitmesuguste eesmärkide muutmine on seaduses ära tähendatud. Neid ei wõta kroonu mitte enesele, waid annab nad esiotsa töö-hoolekandeministeeriumi alla, kus nad muidugi otstarbekohaselt saawad walitsetud ja kui tarwis neid muuta, siis saab neid seadusandlikus korras muudetud, nii et see parandus siin midagi ära ei ütle.

Juhataja **A. Rei**: Käesolewa paragrahwi kohta on ettepanek tehtud rahwasaadik Koch'i poolt seda muuta, see on punkt b teisiti redigeerida. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rahwasaadik Koch'i ettepanek tagasi lükatud. Panen § 3. hääletamisele komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega komisjoni redaktsioonis wastu wõetud.

Aruandja **L. Olesk** (loeb): § 4. Kõik endiste linna-maksukogukondade liikuvad ja liikumata warandused, nende seas ka arhiivid ja igasugused kirjad ja raamatukogud lähewad wastawate linna omawalitsuste omanduseks. Nimetatud

asutuste walitsemisel olewad warandused aga wastawate linna omawalitsuste walitsemisele.

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 4 wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): § 5. Gildede liikuwad ja liikumata warandused ühes arhiwide, kirjade ja raamatukogudega, samuti ka nende walitsemisel olewad warandused ja nende poolt ülewälpeetawad asutused wõetakse wabariigi walitsemisele töö-hoolekandeministeeriumi kaudu, kes ajawiitmata on kohustatud ette panema seaduslikule wõimule seaduseelnõu ülewõetud waranduste edaspidise saatuse kohta.

A. Sternfeldt (rhw.): Il lugemisel tegin mina paranduse § 5. juurde, et sõnade „töö-hoolekandeministeeriumi“ asemel saaks pandud „kaubandus- ja tööstusministeeriumi“. Kommisjoni aruandja ei saanud sellega ühineda põhjendades selle peale, et need warandused on ainult heategewad warandused, mida ainult heategewaks otstarbeks peab tarwitama ja sellepärast nende waranduste äramääramise eelnõu wäljatõotamine töö-hoolekandeministeeriumi alla jääb. Kui meie gildede waranduste sihtjooni waatame, siis näeme, et seal leidub küll warandusi, mis on hoolekande kapitaalidena asutatud, mis on gildede liikmete iseeneste toetamise kapitaal, mida just gilded oma liikmete toetamiseks on asutanud, kuna just suurem osa warandusest on ikkagi sihtwarandused, mis meie kodumaa tööstuse ja kaubanduse edenemise alal aastasadade jooksul kogunenud on. Wiimaste aastakümnete jooksul ei ole gilded meie tööstuse ja kaubanduse edendamiseks midagi suutnud ära teha, kuid eelaegadel on nemad õige palju meie tööstuse ja kaubanduse edendamiseks teinud. Sellepärast näen mina, et meie tööstus-kaubandusministeerium, kelle ülesandeks on meie tööstuse ja kaubanduse tulewane arendamine ja tema õitselewiimine tulewikus, on nende waranduste õiglane walitseja. Nende waranduste sihtjooned peaksid saama ära määratud tööstus-kaubandusministeeriumi kaudu ja mitte töö-hoolekandeministeeriumi kaudu. Panen ette neid sõnu wastawalt muuta.

H. Koch (sks.): Ich unterstütze den Antrag, welcher in II Lesung nicht angenommen wurde.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Olesk: Mis puutub Asutawa Kogu liikme Sternfeldt'i ettepanekusse, siis pean tunnistama, et ma selle wastu olen sellepärast, et suurem osa gildede warandusi, mis praegu olemas on, juba tükk aega igasugusest äriisest tegewusest osawõtmisest eemale on jäänud ja heategewat iseloomu kannawad. Ja kui need asjad kõik tööstuskaubandusministeeriumi kätte lähewad, siis peab tööstus-kaubandusministeeriumis wastawa osakonna sisse seadma, kes need asjad kõik üle wõtaks, kuna see just töö-hoolekandeministeeriumi otsekohene ülesanne on ja kui ette nähakse, et iseäralikud ettepanekud tulewad teha seadusandlikule asutusele, siis oleks see loomulik, et see sinna jääks ja selle kaudu lahendatud saaks. Mis puutub rahwasaadik Koch'i ettepanekusse, siis ei leia mina seda wastuwõetawaks, et siin tahetakse neid warandusi likwideerimise komisjoni kätte anda, kes koos seisab nende gildede liikmetest.

Juhataja A. Rei: Käesolewa paragrahwi kohta on tehtud kaks ettepanekut: esimene rahwasaadik Sternfeldt'i poolt sõnade „töö- ja hoolekandeministeeriumi“ asemele wõtta „kaubandus- ja tööstusministeerium“ ja teine ettepanek rahwasaadik Koch'i poolt: „Kõik gildede warandused lähewad likwidatsioonikomisjonide kätte, kes koos seisawad nende gildede liikmetest, kes seda warandust üle annawad ainult kultuurhuwide ja heategewate otstarbete teenistuses seiswatele asutustele.“

Et rahwaesitaja Koch'i ettepanek teisest kaugemaleminew on, siis tuleb see esimesena hääletamisele. Kui seda ettepanekut ei peaks wastu wõetama, siis tuleb rahwasaadik Sternfeldt'i ettepanek hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rahwasaadik Koch'i ettepanek tagasi lükatud.

Panen rahwasaadik Sternfeldt'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rahwasaadik Sternfeldt'i ettepanek on 33 häälega 31 hääle wastu tagasi lükatud.

Panen § 5. niisugusel kujul hääletamisele, nagu ta II lugemisel on wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 5 wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): § 6. Waimulikuseisuse seisuslikud warandused lähewad üle wastawate koguduste ehk nende keskasutuste omanduseks.

Tähendus 1. Kõik regulatiivi maksumad kirikuõpetajate ja kirikuteenijate kasuks ja kõik sunduslikud maksumad ja orjusid koguduste ja kirikute heaks kaotatakse ära.

Tähendus 2. Endiste koguduste päralt olewad kihelkonna- ja abikoolide hooned ühes kooli inwentaariga lähewad wastawate maakonna omawalitsuste omanduseks.

J. Lattik (krst.): Ma kordan läinud korral tehtud parandust, nimelt, et need mõlemad tähendused wälja jätta, sest et maaseaduse põhjal on seisuslikkude asutuste ja kirikute maad ära kaotatud ja teiseks ei ole nad seisuslikud warandused. Nende üleminek on maaseaduse põhjal juba kindlustatud.

Juhataja A. Rei: Sõna on aruandjal lõpukokkuwõtteks.

Aruandja L. Olesk: See põhjendus maaseaduse peal lonkab ja ma ei wõi mitte sellega ühineda.

Juhataja A. Rei: § 6. kohta on tehtud üks ettepanek: tähendused 1 ja 2. wälja jätta, millega aruandja ühinenud ei ole. Panen rhs. Lattik'ü ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rhs. Lattik'ü ettepanek tagasi lükatud. Panen § 6. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 6. wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk (loeb): § 7. Kõik asutused ja isikud, kelle käes ükskõik missugusel alusel on olemas §§ 1—6 ülesloetud seisuste ja nende asutuste warandused, peawad need warandused üles ja üle andma wastawatele ministerriumidele, linna- ehk wallawalitsustele nende poolt wäljakuulutatud tähtaegadel. Selle kohustuse mittetäitjad wõetakse seaduslikule wastutusele sellekohaste kriminaalseaduste põhjal.

Käesolewa seadusega tühistatakse kõik ülesloetud seisuste resp. seisuslikkude asutuste waranduste rentimised, pantimised ehk wõõrandamised, mis on tehtud pärast 24. weebruari 1918. a. ilma Eesti Wabariigi Walitsuse erilise loata.

H. Koch (sks.): Ich wiederhole den in II Lesung gestellten Antrag den II Abschnitt des § 7 auszulassen.

T. Kalbus (töer.): Et II lugemisel see § 7. teine osa waidlusi tekitas, siis waatas seadusandlik komisjon selle osa enne läbi, kui ta III lugemisele tuli ja tuli otsusele, et see osa tuleks wälja jätta. Asjaolu on nii, et kui seaduswastaselt on toimetatud, siis wõiwad need lepingud kohtu teel tühjaks tunnistatud saada, ja sellepärast teatan, et see on nimelt seadusandliku komisjoni ettepanek ka praegusel juhtumisel seda teist osa wälja jätta § 7.

J. Reintam (rhw.): Eelmises paragrahwis wõeti wastu, et kihelkonnakoolid ja abikoolid antakse üle maakonnawalitsusele, kuna käesolewas paragrahwis mitte ei ole öeldud, et need asutused, mis üle wõetakse, kohustatud oleksid neid ka maakonnawalitsusele üle andma. Siin on ainult öeldud linna- ehk wallawalitsused, mille juures segadus wõiks tekkida, ja sellepärast teen ma redaktsioonilise paranduse, millega ka arwatawasti komisjoni aruandja ühineb, sellesse paragrahwi wõtta üles ka maakonnawalitsused. (Wahelhüüe: Kas II lugemisel see parandus tehti?) Sellesarnast ettepanekut teisel lugemisel küll ei olnud, kuid see järeldub iseenesest ja see on redaktsiooniline, mitte sisuline parandus, — wõimatu on muidu seda paragrahwi redigeerida.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Olesk: Selle ettepanekuga, wälja jätta § 7. teine osa, ühinen mina ka, mis puutub sellesse parandusse, mis rhs. Reintam ette pani, siis paistab ta mulle wormiliselt wõimatu sellepärast, et ennem ei ole selle peale tähendatud, kuna see ometi suur muudatus on ja kuna ta sisuliselt palju tähendab.

Juhataja A. Rei: Juhatuse arusaamise järele ei wõi rhs. Reintam'i ettepanek mitte hääletamisele tulla, sest II lugemisel ei olnud seda ettepanekut tehtud ja kodukord ei luba nii seletada, et see ettepanek wõiks hääletamisele tulla. Sõna on rhs. Wirma'l korra kohta.

K. Wirma (sd.): Lugu on see, et seda parandust, millega komisjoni aruandja ühines, ei loetud mitte hakatuses.

ette ja wõis oletada, et härra Olesk, nagu komisjoni aruandja, ka sellel komisjoni koosolekul ei olnud, kus see otsus tehti, nagu see eelmisel lugemisel § 2. paranduse ettepaneku juures nähtawale tuli. Ma arwan, et niisuguse ühinemise tagajärjel ei peaks wõimalus kaduma seda paragrahwi hääletada ja selle paragrahwi teise osa hääletamisele wõtmist ei peaks keelutama. Sellest seisukohast wälja minnes — kui seda hääletamisele ei peaks wõetama, toetaksin seda, et wiimane osa ka hääletamisele wõetakse.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Olesk: Minu arust peaks igal tingimisel hääletamisele tulema ka II osa sellepärast, et see, mis siin praegu arutamisel on, Asutawa Kogu poolt wastuwõetud tekst on, ja seda ei saa komisjon mitte wälja jätta. Sellepärast tuleks ta ka hääletamisele wõtta.

Juhataja A. Rei: Rhs. Reintam'i ettepanek ei wõi hääletamisele tulla, rhs. Koch'i ettepanek, käesolewast paragrahwist II osa wälja jätta, mis ühtlasi ka komisjoni ettepanek on, tuleks hääletamisele, kui parandus selle wastu, mis II lugemisel wastu on wõetud. Panen sellepärast hääletamisele rhs. Koch'i ettepaneku, millega on ka ühinenud seadusandlik komisjon. Kui parandus tagasi lükatakse, siis panen paragrahwi sel kujul hääletamisele, nagu ta tekstis on ja ilma teise osata, kui see parandus läbi läheb. (Hääletatakse.) 39 häälega 30 wastu on see parandus wastu wõetud. Panen § 7. ühes wastuwõetud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 7. on nähtawana enamusega wastu wõetud. Sellega on see seaduseelnõu III lugemisel läbi. III lugemise lõpul tuleb lõpuhääletamisele terve seaduseelnõu. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on seisuste kaotamise seadus III lugemisel wastu wõetud.

Aruandja L. Olesk: Teen ettepaneku, et sellel seadusel tunnistatakse edasilükkamatuse iseloom.

Juhataja A. Rei: Aruandja poolt on ettepanek tehtud tunnistada sellel seadusel edasilükkamatuse iseloom. Panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Et wahepeal walitsuse esitajad on siia jõudnud, siis wõime nende küsimiste arutamisele asuda, mis Asutawale Kogule sisse on tulnud. Esimene on järgmine: „Ajakirjanduses on wiimastel päewadel erutawaid sõnumid Eesti-Läti piiriküsimuses awaldatud. Palume seda küsimist Wabariigi Walitsusele seletuseandmiseks ette panna. M. Martna. J. Lindros. A. Ostra-Oinas.“

5. Akl-te M. Martna, J. Lindros'i, A. Ostra-Oinas'e küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti-Läti piiriküsimuse kohta.

Wälisminister A. Birk: Austatud rahwaesitajad! Praeguse küsimuse kohta oleks paaris lühikeses märkuses seletada,

et teated, mis ajalehtedes on ilmunud, ei wasta täiesti tõele. Kõigepealt ei ole otsustawalt veel midagi ei Walga ega üldse piiriküsimuses tehtud, nagu mõnest ajalehemärkusest aru wõis saada, waid on ainult piiriamise wõi wahekohtu komisjoni poolt määratud kolm alamkomisjoni, kes oma eeltöödega nii kaugel jõudnud, et nad teatawaid kokkuvõtteid wõiksid teha. Ühtlasi on aga küll kolonel Robinson, kes Inglise eesistuja kolonel Tallents'i poolt informatsiooni otstarbel Walka elama asetati, oma poolt piiritõmbamise kawa kolonel Tallents'ile ette pannud ja sellest ettepanekust on ära kirjad nii Eesti kui ka Latwia wälisministeeriumile saadetud. Kolonel Robinson on omas kawas ka kolm wõimalikku joont piiritõmbamise kohta Walgas ja tema ligemas ümbruses ette näinud. Nii palju küsimuse kohta, kui palju tehtud tööd otsustawad on.

Mis puutub aga sellesse, kas ajalehtedes ilmunud faktilised teated piiri tõmbamise kohta Walgas küllalt punktipealsed on, siis peab ütleva, et need teated mitte küllalt punktipealsed ei ole. Näiteks on esimene Walga jaotamise wariatsioon nii mõneski lehes teisel kujul ilmunud, kui kolonel Robinson'i ettepanekust ette on nähtud. Nimelt teatasid lehed, et selle wariatsiooni järele ka terve Walga I jaam Latwiale jääks. Kolonel Robinson arwab oma ettekandes, et see jaam tuleks pikuti pooleks lõigata, nii et üks pool Eestile, teine — Latwiale langeks. Lähemat kawa wõi seletust selle kohta, kuidas see wõimalik oleks, ei ole veel ette pandud. Edasi, ei ole mõned ajaleheteadet kahe teise wariatsiooni kohta mitte küllalt täpiseks. Õige aga on, et juba teises ja

selle järele ka kolmandas kolonel Robinsoni poolt kawatsetud piirijoone tõmbamises kolonel Robinson ette paneb Ruhno saart Eesti käest Latwiale üle anda. Siin pean aga rõhutama, et wahekohtus ei ole mingisuguseid ettepanekuid Latwiagi poolt selle kohta, kuidas Ruhno saart arwesse wõtta, kui Walga linn Eestile terwelt wõi osaliselt jääks. On ainult üks kord ja sedagi esimesel istumisel räägitud Ruhno saarest, kuid kohe jälle wahekohtu esimehe poolt kõrwaldatud. Nimelt teatas kolonel Tallents nimetatud istumisel, et Latwia poolt on pööratud tema poole Ruhno saare küsimuse pärast, kuid wahekohtu esimees kolonel Tallents arwas ise, et Ruhno saare küsimus ei wõi wahekohtus arutamise alla tulla, ehk olgu siis, kui Eesti Wabariigi Walitsus sellega nõus on. Eesti walitsuse esitajana ja wahekohtu liikmena tähendasin ma selle peale, et meie sellega mitte nõus ei ole ja sellega kukkus Ruhno saare küsimus üldse välja. Nüüd on Ruhno saar ometi, nii teises, kui ka kolmandas liinitõmbamise wariatsioonis Walga juures kolonel Robinsoni poolt päewakorrale toodud, samuti ka 20-miljonilise rahatasu ja Laatre walla nõudmise wõimalus Eestilt Latwia kasuks, ja järgmistel wahekohtu istumistel saab küsimus selgitatud, kuidas wiisi need kombinatsioonid on päewakorrale tekkinud, kuna neist senni ei ole wahekohtule weel midagi teada olnud. Need on faktilised märkused, mis Wabariigi Walitsusel teha oli praeguse küsimuse kohta.

6. Akl-te A. Oinas'e, H. Mets'a ja J. Puss'i küsimine Wabariigi Walitsuse otsuse kohta raudteelaste-liidu üleskutse asjus.

Walitsus on otsustanud raudteelaste-liidu juhatusel kaelakohutlusele wastutusele wõtta raudtee-streigile üleskutsumise pärast. Meie arust on see otsus 1) ilma reaalse tähendusest, sest et Eestis streigiwabadus walitseb, nii et raudteelaste-liidu juhatus üleskutse üldse mitte kuriteo tundemärke ei sisalda; 2) selle juures aga poliitiliselt soowimata, sest et see samm kokkuleppimist tööliste ja tööandjate wahel raskendada wõib. Sellepärast paneme meie ette Wabariigi Walitsuse poole pöörata järgmistele küsimistega:

1) Kas on tõsi, et Wabariigi Walitsus

nõnda on otsustanud, nagu ülemaal seletatud? ja

2) kui see tõsi on, siis — millega seletab ja põhjendab Wabariigi Walitsus oma teguwiisi?

8. juunil 1920. a.

Allkirjad: A. Oinas.
H. Mets.
J. Puss.

Peaminister J. Tõnisson: Aus-tatud rahwasaadikud! Tõsi on, et Wabariigi Walitsus otsustanud on selle järele, kui raudteelaste-liidu poolt oli teada antud, et kui mitte ei wõeta raudteeliidu nõudmisi palga asjus wastu ja ei anta mitte rahuldaw wastus 10. juuniks, siis peab algama raudteestreik, et selle peale walitsus otsustanud on streigi juhatusel üleskihtumise pärast kaelakohutlusele wastutusele wõtta. Oma otsuse on walitsus teinud tõsiste kaalumiste põhjal. Meil on kõneldud sellest, et streik peaks olema lubatud wõitlusabinõu majandusliku wõitluse juures. Walitsus ei salga mitte, et streik on lubatud wõitlusabinõu palga-wõitluse juures iseäranis. Kuid walitsus on algusest saadik selles arwamises olnud, ja on seda ka awalikult Asutawas Kogus ja mujal rõhutanud, et meil kõigepealt ei wõi praegusel ajal juttu olla sellest, et riigiametnikud streigiwad. Raudteel on ametis peale tööliste ka riigiametnikud ja riigiteenijad. Ühtlasi oli raudteeteenijatega alla kirjutanud ultimatiivsetele nõudmistele palga kõrgendamises posti-telegraafi ametnikkude liit. Ka seal on riigiametnikud. Kui meie lastime seda sündida, et riigiametnikud, kes riigi wõimu teostamisel wõimu käsitawad, hakkaksid streikima, siis tähendaks see, et riik oma eluawaldustes peaks seisma jääma. Riiklik kord peaks häwinema ja korralagedus peaks maad wõtma. See on otsekohe riikluse eitamine. Iseäranis aga meie oludes. Meie omas noores riikluses peame kõik tegema, et riiklikud tegurid oma ülesandeid täidaksid iseäranis praegusel ajal, kus meil küll wabaduswõitlus lahinguwäljal on lõppenud, kuid riigiehituse ja kindlustamise töö täies hoos ja kus wõitlemist on väga suurte raskustega. Seda rohkem tuleb riigiteguritel ennast oma ülesannete täitmisel awaldada korra ja seaduse nõuete järele. Juba sellelt seisukohalt ei wõinud juttu olla, et raudtee wõib streiki välja kuulutada. Peale selle on aga selge, et just raudteed etendawad meie riiklikus

elus otsustawat osa. Meie oleme sunnitud ka rahutegemise järele sõjaseisukorda alal hoidma. Seda ei ole meie mitte teinud kerge südamega, ei Asutaw Kogu ega walitsus. Kui seda on tehtud, siis on selleks ka tõsised asjalikud põhjused ja kaalumised olnud. Muuseas peab meil silmi ees seisma, et veel hiljuti wõitlus meie piiride lähedal käimas oli. Kui meie oleksime seda sündida lasknud, et meie oma sõjawäed rahutegemise järele kohe oleksime koju lasknud minna, nagu selleks meil esimesed wõimalused olid, siis oleksime meie pidanud küll rahwa julgeoleku huwides walitsuse teguwiisi wastu waidlema. Meil on veel selle poolest seisukord iseäralik, et meil on sõja ja rewolutsioonide järel nii palju raskusi tõusnud, millest enne ei teatud kõnelda. Meil on nende raskuste kõrwaldamiseks palju wõidelda ja töötada ja ühtlasi ka kannatada. Meil on mitmesuguste hädadega tegemist, mille sarnast ei ole inimesepõlwed enne näinud. (J. Kärner, is. ja J. Piiskar, is.: Jah, prassimisega, mis edeneb „Café Linden'is“!) . . . Iseäranis nende inimeste poolt, kelle nägu paistab sile ja hiilgaw, nagu päike ja kes ei ole wististi mitte hädamailt läbi käinud. (J. Kärner, is.: Oleks palju õppida.) Need asjaolud sunniwad selle peale mõtlema, et peaks olema kõik kõrwaldatud, mis wõib kergesti wapustusele wiia. Meil on tarwis selle eest hoolitseda, et meie sõjawägi oma piirikaitse ülesannete täitmisel oleks kindlustatud kõige poolest, mis tal tarwis läheb. (Pahemalt poolt: Hobused lähewad muidugi.) Kui meil mitte ei oleks sõjawäge suuremal arwul, kui rahu ajal tarwis läheks, siis ei oleks meie mitte suutnud piiri kinni panna ja meil oleks mõne nädala jooksul weerenud siit kõik, mis meil toidu- ja tarbeainete poolest olemas on. Kuid nüüdki kaewatatakse, et piir küllalt kinni ei ole, siis wõib seda tõeks tunnistada, sest meie ei jõua ka praeguste jõududega seda teha. Meie oleme aga suutnud oma piiri kindlustada salawäljaweo wastu wõrdlemisi hästi, sellepärast et meil on sõjawäest veel suur osa lipu all. Kui nüüd meie sõjawägi üldise riigi julgeoleku ja piiriwalwe pärast veel lipu all on, siis on tingimata tarwilik, et see sõjawägi peab olema kindlustatud ülespidamise ja hädalikkude nõuete poolest. Ükski walitsus ei tohi sõjawäge koos pidada, ilma et tema selle eest hoolitseks, et see sõjawägi rahuldatud on kõige poo-

lest, mis tarwilik, et see sõjawägi oma ülesannet wõiks täita ja et sõjaline wõim ei kaotaks mitte oma tasakaalu. (J. Piiskar, is.: Mis ühendus on sellel streigiga?) Kui nüüd meie sõjawägi wõib oodata, et tema on kindlustatud kõige poolest, mis tarwis ja wõiks warustatud saada, siis on iseenesest mõistetaw, et meie raudteed, mis peawad igale poole sõjawäele warustust muretsema, oleksid alati täies hoos käimas. Ilma raudteeta ei saa meie oma sõjawäe seisukorda kindlustada. Järjelikult ei wõi juttugi olla raudteestreibist. Peale selle peab veel silmas pidama, et meie palju suuremas tõmbetuules seisame, kui see wast mõnele silma paistab. Meil on veel hiljuti olnud werine wõitlus käimas nende wastu, kes tulid meie peale täies hoos kommunismi hüüdsõna all. Meie wõime teile öelda, et veel siis, kui rahu tehti, tulid salakuulajad üle piiri selleks, et Eestis kommunistlikku mõtet õhutada. Nad riskerisid oma eluga ja jätkawad oma tööd veel kunni tänapäewani. Tallinnas on ainult walwepolitsei hoolsuse tõttu saadud organisatsioonide jälgile, kelle ülesanne on kommunistlikke organisatsioone teatawate sihtidega käima panna. Kolmkümmend neli kommunistliku organiseerimise esitajat tabati hiljuti ja anti kaelakohtu kätte. Nende taga seisab aga veel suur osa organisatsioonid, mida mitte ei ole jõutud likwideerida. Mõnede teadete järele on seal mitmed sajad inimesed, kes on kindlasti organiseeritud. Isegi ametlikke teateid oma saatjatele on läkitanud selle organisatsiooni töö eesotsas seisja, kus kirjutatakse, kui palju seal liikmeid on, missugused tegurid ja wedurid seal liikumas on. Kas neid inimesi siin pani liikuma kommunistlik idee, wõi aga tuntawalt teised abinõud, seda ei saa ma täna veel öelda. Seda aga wõin öelda, et kui walitsus mitte küllalt walwas ei oleks olnud, siis kahtlemata oleks ära kasutatud majanduslikku streiki ja üldist streiki selleks, et siin käima panna liikumist, millel midagi ühist ei olnud meie tööliste ja ametnikkude majandusliku olukorra parandamisega, waid mis oleks ainult ära kasutanud seda palga kõrgendamise liikumist ja majanduslikku wõitlust, mis meie töölistes tahtsid oma seisukorra parandamiseks ette wõtta. See oleks aga kahtlemata riigielusse mitmesuguseid seisakuid ja wapustusi toonud, mis oleksid seisukorda raskendanud ja selle raskuse abil oleks saadud palju kergemini ära kasutada sei-

sukorda just nende kommunistlikkude sihtide kasuks, mis mitte ei olnud omased meie töölistele, kui nad mõtlesid streigi peale. Mis walitsus oleks see olnud, kes kõike seda teab ja kes oleks sündida lasknud, et meil oleks wõinud raudteestreigi läbi kõik liikumine ja läbikäimine seisma jääda. Meil oleks suuremates linnades, iseäranis Tallinnas, püsti häda käes olnud mõne päewa järele. Teie teate ju, et meie peost suhu elame. Meil ei ole tagawarasid siin mitte. Kui meil raudtee seisma jääb ja mitte alaline juurdewool toidu ja tarbeainete poolt ei sünni, siis kannatawad just suured hulgad. Ja teie teate, et isegi kõige loiaalsemad riigiustawamad inimesed siis, kui nälg käes on, iga korrapidamise wõime kaotada wõiwad ja siis tuleb niisuguseid segadusi ja sekeldusi, mis meie riiklikkudel wastastel wäga hea on ära kasutada. Kui nüüd walitsus nende kõigi niisuguste wõimaluste äraahoidmiseks kindlasti ütles, et raudteelaste streiki ei wõi mitte olla, nagu ka ametnikkude streiki ei tohi olla, siis tuli ometi raudteelasteliidu juhatus ja kuulutas streigi wälja. Ma pean ütleva, et mul isiklikult arusaamata on, kuidas näiteks meie ajakirjandus wõis wäheste wäljawõtetega tulla ja seletada: Miks walitsus on julgenud niisugust seisukohta awaldada, et ta streigilekutsujaid otsustas kaelakohtu kätte anda. See raskendab seisukorda. Pean ütleva, walitsus kaalus ära, et mitte kuidagi wiisi ärritada, mitte kuidagi wiisi wälja kutsuda. Sellepärast ei tahtnud walitsus streigikulutajate wastu ka mitte administratiiv abinõusid tarwitusele wõtta, sest siis oleks wõidud öelda: kuulge, teie surwate, teie hakkate nüüd taga kiusama neid, kes tahawad streikida. Siis oleks wahest wõinud see wäljakutseks paista ja oleks wõidud seda kihutusel ära kasutada. Sellepärast just, et mitte ei hakataks sedawiisi seletama, ütles walitsus: Raudteestreik on maksma seaduse järele keelatud. Eriseadus on maksmas selle kohta. See seadus ei ole mitte ära muudetud. Kes nüüd seaduswastase teo teeb, kuriteole üles kutsub, see langeb seaduse määruse järele karistuse alla. Kohus wõib waadata, kas praegusel korral raudteelaste streigile üleskutsumine seaduses keelatud on, kas see on niisugune kuritegu, millele kihutamine wõi kutsumine karistuse alla langeb, wõi mitte. Walitsuse teadmise järele tuleb seadust selles mõttes seletada. Ja sellepärast oli tema

kohus järeldust teha ja öelda, et kes seaduswastasele teole ja kuritööle on üles kutsunud, see peab karistuse alla langema. Kui kohus leiab, et ei ole tarwis mitte karistada, siis ei ole ju sellel kohtu alla andmisel ka mitte hädaohtu. Sellepärast ei ole küll wõimalik walitsusele mingisugust etteheidet teha. Teiselt poolt oleks aga walitsus tõesti olnud andeksandmata loid, kui tema oleks nüüd tõiseid hädaohte ja olukorde silmas pidades seda sündida lasknud, et streik kuulutatakse wälja, et wõidakse takistamata agiteerida, ajalehtedes üleskutseid awaldada, inimesi niikaugele wiia, et walitsus oleks sunnitud olnud lõpuks wäewõimuga wahela astuma. Seal oleks weel palju raskusi tulnud. Oleks tulnud paljuid inimesi wastutusele wõtta. Oleks see siis kellegi tegu olnud, kui walitsus halemeelelts lasseb kõike seda teha ja kõik segamini minna, et siis wiimaks wahela astudes raskusi ja koormaid peale panna inimestele, kes kindla etteteadmise järele, et karistus tuleb, sellest wahest loobuwad ja keelduwad streikima hakkamast. Mõtlen, et walitsus selle oma kindla seisukoha awaldamisega õieti on talitanud ja on ühtlasi seaduse mõttes siin talitanud, just ettewaatuses, ilma et keegi wõiks temale ülearust ärewust wõi mingisugust omawoli süüks anda. Ma mõtlen, et Asutaw Kogu saab selle teguwiisiga leppima, selles teadmises, et meil on tarwis tõesti walwas olla, et meie riigi julgeolek ja meie riiklik kord oleks kaitstud. Kui walitsus seda ei täidaks, siis ei oleks ta mitte walitsus. (K i i d u a w a l d u s p a r e m a l p o o l.)

K. Ast (sd.): Ma teen ettepaneku walitsuse seletuse järele läbirääkimisi awada.

A. Anderkopp (töer.): Sellelt Asutawa Kogu kõnetoolilt on mitu korda toonitatud, et meil Asutawas Kogus kindel praktika peab olema. Seda peame meie käesolewal juhtumisel silmas pidama. Tuleb kindlaks teha wahe küsimise ja arupärimise wahel. Meie kodukorras on kaks teed ette nähtud. Asutawal Kogul on wõimalus walitsuse poole pöörata küsimise teel ja arupärimise teel. Mõlema wõimaluse juures on Asutawa Kogu kodukorras ette nähtud, et Asutaw Kogu on niihästi küsimise kui ka arupärimise peale õigustatud walitsuselt wastust saama. Teiste sõnadega walitsus on kohustatud nii arupärimise kui ka küsimise peale õieti wastama. Tahes wõi tahtmata

tekib nüüd küsimus, mis on siis õieti küsimine ja mis on arupärimine. Meie arusaamise järele seisab küsimine selles, et mõnel Asutawa Kogu liikmel wõi ühel rühmal on kahtlus tekkinud walitsuse tegevuse kohta ja sellepärast pöörab ta küsimisega walitsuse poole, kes täiendawaid teateid selle asjaolu kohta peab andma, Asutawa Kogu kindla fakti ette seab. Kui sarnasel korral üksikud Asutawa Kogu liikmed wõi mõni Asutawa Kogu rühm selle faktiga, mis walitsus ette on toonud, ja mis tõsioludele ei wasta, mitte nõus ei ole, siis saab walitsusele arupärimine esitatud. Seda wõimalust annab meile ka meie kodukord, wõime seletuse nõudmise ühe wõi teise fakti kohta walitsusele ette panna. Wõime pärida, mida tahab walitsus ühe wõi teise fakti kõrwaldamiseks wõi lahendamiseks teha. Kui seda seisukohta arwesse wõtta, siis selgub, et küsimine puudutab teatawat asjaolu, arupärimine aga kindlat fakti. Küsimuse juures on walitsus kohustatud ainult kindlat seletust ja seisukohta andma, kuna arupärimise juures ta awaldama peab, mida tema teatawa fakti kõrwaldamiseks teha kawatseb. Sellepärast on loomulik, et küsimise kohta mingisuguseid läbirääkimisi awada ei wõi. Seda teed on käidud wäljamaa parlamentides, wahet tehes küsimise ja arupärimise wahel. Sellepärast teen ma ettepaneku, et Asutaw Kogu oma praksise põhjal samasugust teed käiks ja mingisuguseid läbirääkimisi praegu ei awaks. Kui Asutawa Kogu liikmed leiawad, et need faktid, mis walitsus selle küsimise puhul ette tõi, küllalt selged ei ole ja et nende kohta läbirääkimised waja awada, siis antagu walitsusele arupärimine ära, et walitsus pikema seletusega esineda wõiks.

K. A s t (sd.): Mina kaitsen siiski oma ettepanekut. Sealjuures ei taha mitte toetada ennast meie kodukorra peale, sest meie kodukorra järele wõib seda küsimist seletada nii ja teisiti. Ei ole mitte ette nähtud, et küsimise puhul läbirääkimisi peaks awama, kuid keelatud ei ole see ka mitte, sellepärast jääb see igal üksikul juhtumisel Asutawa Kogu enese otsustada. Sisuliselt on aga lugu sarnane, et teistel maadel, meie tunneme sellel alal iseäranis Inglismaad, wastuwõetud küsimiste peale kuulatakse ainult walitsuse wastus ära ja et see eraldab liht küsimist arupärimisest. Sellega ei ole öeldud, et meie ilma mingisuguse korrektiwiita se-

dasama teed peaksime käima, seda eneste praksisesse üle kandes, mis teiste maade parlamentides praktiseeritakse. Küsimised kaotawad oma otsekoheste mõtte, kui nende puhul läbirääkimisi ei saa pidada, kui küsimise esitajad walitsuse seletuse kohta oma arwamist awaldada ei saa. Tegelikult oleks see meie parlamendi elus nõnda, et kui walitsusele küsimine on ära antud, ja walitsus selle küsimise peale wastanud, ja kui walitsus nõutawa materjaali oma seletuses on ette toonud, mis küsimise esitajaid rahuldab, siis lõpeb küsimine muidugi sellega iseenesest ära. Kui nüüd aga walitsuse esitaja astub ülesse ja omapoolseid arwamisi awaldab, mis koguni waidlusealused arwamised wõiwad olla, siis peaks ometi küsimise esitajatel õigus olema oma küsimise hindamise puhul walitsuse poolt walitsuse seletuse kohta oma hindawat seisukohta awaldada. Ja sellepärast hea parlamendi wiisi loomise mõttes toetan mina oma esialgset ettepanekut läbirääkimisi awada peaministri seletuse peale, pealegi et käesolewal, wäga tähtsal juhtumisel, peaministri seletused kaugeltki mitte rahuldawad pole. Walitsus on seletanud, et rasket seisukorda silmas pidades, tema sunnitud oli raudteeliidu juhatust wastutusele wõtma, kuid ei öelnud mitte ühe sõnagagi ära, kuidaswiisi sarnane teguwiis raudteestreigi ärahoidmiseks kaasa mõjub.

A. A n d e r k o p p (töer.): Mina ootasin, et akl. Ast selgeks teeb, mis wahe on küsimise ja arupärimise wahel. Seda pole ta aga teinud, nõnda, et Asutaw Kogu öelda wõib, täna on see küsimine ja homme arupärimine. Minu arwates peab siin kindel wahe olema. Kui on küsimine ette pandud ja walitsus selle peale wastanud, siis on ju loomulik, et küsimise ettepanijad ütlewad, kas nad selle seletusega rahul on wõi mitte. Kui walitsuse seletusega mitte rahul ei olda, siis pannakse walitsusele arupärimine ette, sest igas asjas peab oma teatud kord olema ja meie ei saa sellest kuskil mööda minna. Minu arwamise järele peaks niisuguse asja juures wormiliselt nõnda tehtama: walitsuse seletust ära kuulates ja leides, et see küsimust mitte ei lahenda ja küllalt ei selgita, on tänasel koosolekul wõimalik neilsamastel rahwaesitajatel, kes küsimise on esitanud, walitsusele arupärimist esitada. Täna wõib Asutaw Kogu otsustada, kas arupärimist wastu wõtta wõi mitte, kas arupärijate suid sulguda

wõi mitte. Nõnda peaksime meie oma praksisest kinni hoides tegema, silmas pidades ka oma kodukorda, millest meie mitte kõrwale kalduda ei tohiks.

Juhataja A. Rei: Akl. Ast'i ettepaneku vastu on rääkinud rahwasaadik Anderkopp. (O. Strandman, tõer.: Kõigepealt on ettepanek waheaega teha.) Niisugust ettepanekut ei ole tehtud. Sõnasoowijaid akl. Ast'i ettepaneku kohta enam ei ole. Panen selle hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on 40 häälega 30 vastu tagasi lükatud. (Wahelhüüe: Waheaeg!)

A. Anderkopp (tõer.) Et siin arwamine ei tekiks, nagu tahetaks wähe-musel suud siduda, siis teen ettepaneku määrata 10 minutit waheaega, mille aja jooksul oleks võimalik arupärimist esitada. (Hüüded: Seda pudru ei saa.....! Hüüe pahemalt poolt: Teie kardate, naabrid, streiki!)

Juhataja A. Rei: Akl. Anderkopp'i poolt on ettepanek tehtud 10-minutilist waheaega teha. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 7.05 min.

Pärast waheaega algab koosolek kell 7.15 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

K. Ast (sd.): Kui waheaja ettepanek tehti, siis tahtis parem tiib seda wõimalust anda waheaja tegemisega sotsiaal-demokraatliku tööliste partei rühmale oma arutuse all olnud küsimusi arupärimistena uuesti esitada. Meie rühm kaalus selle küsimuse läbi ja leidis, et mingisugust põhjust ei ole oma esialgselt seisukohalt taganeda. Meie arwates on meie poolt toetatud ja ette pandud küsimiste kord õige. Kui Asutaw Kogu teisiti on otsustanud, ei saa meie selle vastu mitte midagi parata. Ühel ja samal koosolekul muuta oma esitatud pööramist walitsuse poole, mis esiti oli sisse antud, kui küsimine, arupärimiseks muuta, seda meie ei loe wõimalikuks, sest neil mõlemal on minu arwates õige suur wahe. Arupärimine wõetakse ette ikka siis, kui walitsuse

poolt mingisugust seaduse rikkumist on ette tulnud. (A. Anderkopp, tõer.: Kas walitsus wõib ka seadust rikkuda?) Meie ei taha käesolewal juhtumisel mitte öelda, et walitsuse poolt oleks ette tulnud mingisugune seaduse rikkumine. Peaministri seletusest järgneb, et walitsus endal õiguse arwab olewat makswa seaduse järele raudteeliidu juhatus, kelle poolt teatud palganõudmisi üles seatud ja kes oma palganõudmisi streigiga ähwardas toetada — wastutusele wõtta. Meie ei hakka selle küsimuse üle waidlema, kuigi meie arwame, et Wabariigi Walitsusel selleks mitte õigust ei olnud, waid et Eesti wabariigis ometi streigiwabadus walitseb. Aga kuigi oletada, et makswate seaduste järele õigus on raudteeliidu juhatus wastutusele wõtta, siis jääb see täitsa selgusetaks, mispärast peab seda walitsus tegema. Kui kedagi õigus on kohtulikule wastutusele wõtta, siis peab kuritegu korda saadetud olema ja siis on see prokuratuuri asi wastutusele wõtta. Meie ei saa mitte aru, mispärast walitsus peab prokuratuurile ette kirjutama raudteeliidu juhatus wastutusele wõtta. Kui aga oletada, et meil mitte ei oleks streigiwabadus, et meil sellepärast õigus on makswa seaduse järele liidu juhatus wastutusele wõtta, siis on walitsus teinud sarnase otsuse, millel õiguslikku wäärtust ei ole, nii et kuidagiwiisi, missugusest oletusest ka wälja minna, ei saa walitsuse samme ja seisukohta mitte õigeks tunnistada, küll aga leiame meie, et walitsus oma samuga raudteeliidu juhatus wastutusele wõtta, seisukorra hoopis raskemaks on teinud kui see enne oli. Meie läheme sellest seisukohast wälja, et praegune seisukord wäga raske on ja et streik mitte ainult raudteel, waid igalpool mittedoo-witaw on. Kuid streiki ära hoida ei saa mitte surweabinõudega, waid siin peab seda teed käima, mida walitsus ise heaks arwas käia, nimelt kokkuleppe teed. Tööliste poolt olid teatud nõuded esitatud ja keegi ei ole seletanud, et need nõuded mitte õiged ei ole. (Paremalt pool ja keskel kära ja hüüded.) Mina teatan, mispärast meie mitte tarwilikuks ei pea arupärimisega esineda. (Wahelhüüded paremalt poolt: Meil pole seda tarwis teada. Kära paremalt pool ja keskel.)

Juhataja A. Rei: Palun rahwasaadikuid waikida ja korda pidada. Ko-

dukorra järele on kõnelejal õigus oma erakorralist teadaannet ette kanda 15 minuti jooksul ja kodukord ei luba teda mitte takistada seda tegemast, sellepärast palun mina rahwasaadikuid waikida.

K. Ast (sd.): Nagu ma juba tähendasin, on tööliste poolt nõuded esitatud ja keegi ei wõi öelda, et töölised mitte kokkulepet ei soowi, sest nagu meie alles eile rägime, on Tartu töölised kokkuleppele jõudnud, ja meie arwame, et ka Tallinna tööstusraionis kõige heasoowimise juures kokkulepe saawutatakse. Walitsuse sammu, mis selles seisab, et juba enne kui komisjon oma tööd on lõpetanud, raudteeliidu juhatust wastutusele wõtta, peame meie seisukorra raskendamiseks ja tunnistame teda kokkuleppele kahjulikuks. Nagu teada, on raudteeliidu juhatuse oma esitajad komisjonist tagasi kutsunud. Meie rühm leiab tarwilikuks teatada, et meie käesolewat walitsuse sammu mitte otstarbekohaseks ei pea, waid arwame, et see streigi lahendamiseks uusi raskusi ette seab. Hoopis kergem oleks küsimust siis läbi arutada, kui mitte sarnast intsidenti ette ei oleks tulnud, nagu see kahjuks täna ette tuli. (Kiidua waldused pahemal pool.)

7. Perekonna seadus Seadusandliku komisjoni aru-
—II lugemisel. andja **L. Olesk** (loeb):
Perekonna seisu seadus.
I peatükk. Üleüldised määrused.

J. Sitska (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Oma isiklikust seisukohast wälja minnes teen ma ettepaneku selle seaduse pealkirjale juurde lisada sõna „esialgne“. Selle järele oleks pealkiri järgmine: „Eisialgne perekonna seisu seadus“. Ma leian, et meil mitte wadjadust ei ole lõpulikku seadust wälja anda perekonna seisu registreerimise kohta, sest et praegused asutused, kes registreerimist toimetawad, töötawad korrapäraselt. Kõik sündimised ja suremised saawad korralikult üles kirjutatud. Peale selle on meil nekrutite ja walijate nimekirjad korras. Ettetoodud põhjustel ei näe ma mitte tarwidust täieliku perekonna seisu seaduse elluwimise järele, mis pealegi weel õige kulukas on. Peale selle esimese sihi on sellel seadusel weel teine siht, nimelt et ta on sihitud waimulikkude meeste wastu, kelle käes praegu perekonna seisu registreerimine on. Ma ei salga mitte, et see

aupaiste, mis waimulikkudel meestel on, wiimasel ajal kahjuks on suurenenud. (M. Martna, sd.: Kas sa kuuled!) See aupaiste on suurenenud just nende õnnetute wõtete läbi, mis siit kõrgest kogust oma algatuse on saanud. Räägitakse, et kirikuskäijate arw wiimasel ajal on kaswanud, niisama ka laualkäijate arw. Seda seadust nüüd maksuma panna, mis kiriklikult mõtlewaid kodanikke haawab, on ülearune. (L. Johanson, sd.: Missugune on Lutheri seisukoht selles asjas?) Kujutame nüüd omale ette ühte waimulikku meest, kelle juurde tuleks koguduseliige ja paluks teda last ristima tulla. Seda last enne ristida ei tohi, kui ta mitte riigiasutuse poolt registreeritud ei ole. Kui laps registreeritud on, siis tohib lapse wanem alles waimuliku poole pöörata palwega last ristida. (T. Kalbus, töer.: Laps wõib koju jääda.) Ei, ristimisel peab laps ikka kaasas olema. Mina arwan, et meie waewalt niisugust waimulikku meest leiame, kes selle palwe tagasi lükaks. Seaduswastase teo kordasaatmisel, see on, kui waimulik lapse ära ristib ilma registreerimata, langeb ta kohtu ja karistuse alla. Tagajärg oleks see, et meie waimuliku mehe upitaksime kannatajate hulka, mis meil mõne aasta eestki oli, kui meil Wene walitsus Wene usku peale sundis. Sel ajal wõtsid meie waimulikud weneusulisi armulauale, ristisid nende lapsi ja laulatasid segapaarisid. Tagajärg oli see, et nad kohtu alla anti, wangi pandi ja maalt wälja saadeti. Seltskond, kes seda pealt waatas, pidas suurt lugu neist waimulikkudest. Lugupidamine nende waimulikkude wastu oli nii suur, et pidudel, pulmades ja warrudel muud juttu ei olnud, kui wahekord õpetajate ja preestrite wahel. Selle seaduse juures peame silmas pidama, et kiriklikud asjad õrnad on, ja nendega peab õrnalt ümber käima. Waatame lääne poole, kuidas seal ettewaatlilikult kirikuküsimusega ümber käiakse. Meie kõik tunnistame, et krematooriumi tarwitamine puhtam ja otstarbekohasem on, kui surnute maa- mulda matmine. Lääne pool ei tule kellegi meelde surnumatjate käest labidaid ära wõtta ja iga surnuaia juurde krematooriumi asutada, ja siis käsk anda, et kõik surnud tulewad ära põletada. Selleks peab inimesi aegamööda harjutama. Niisama peame riiklikku registreerimist aegamööda harjutama. Meie ei pea mitte wanu asutusi, mis on aastasajad läbi sel-

lele tööle pühendatud, korruga kõrvale wiskama. Ühtlasi peame meie küll ka silmas pidama, et meie riigis inimesi on, kes mitte waimulikkude meestega ega kirikuga ei taha kokku puutuda. Neile peame meie igatahes asutusi looma, et nemad wõiksid oma lapsi registreerida ja ei tarwitseks mitte waimulikkude meeste poole pöörata. Oleks ehk küll, kui meie suurematesse linnadesse, nagu Tallinna, Tartu ja weel kuskile lääne poole ühe registreerimise asutuse loome, kus igal ühel wõimalik on ilma waimulikuta oma perekonda registreerida lasta. Wõiks ka sellega leppida, et meie iga maakonna linna ühe riikliku registreerimise asutuse looksime. Selle seaduseelnõu elluwõimise kulud on õige suured, sest siin on ette nähtud, et igas wallas, igas alewis ja igas linnas peawad registreerimise asutused olema. Kuigi vähemad wallad ühendatakse, siis tuleb ikkagi igas kihelkonnas 4 wõi 5 niisugust asutust luua, igas asutuses on oma juhataja, sekretäär ja peale selle kantselei personaal. Kuigi seda kantselei personaali rohkem ei ole, kui üks wõi kaks inimest, tuleks kihelkonna peale 15—20 ametnikku ja nende töö ei oleks rohkem kui see, mis õpetaja praegu teiste tööde kõrwal teeb. See oleks liiga vähe tööd nende ametnikkude kohta. Meil räägitakse juba praegu põlgtusega ametnikkudekarjast, sellepärast ei oleks sugugi otstarbekohane seda ametnikkude hulka suurendada. Sellepärast teen mina ettepaneku seda seadust esialgseks nimetada ja sellekohane seadusprojekt wälja töötada, mille sisu oleks mitte wanade asutuste kaotamine, waid uute paralleel registreerimise asutuste juurde loomine.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **L. Olesk**: Nende põhjendustega, mis rahwaesitaja Sitska tegi, ei saa mina mitte ühineda. Imestama paneb mind see, et need põhjendused tulid mehe poolt, kes oma elukutse poolest ajaloolane. Härra Sitska kui ajaloolane peaks teadma, et need perekonnaseisu raamatud kirikute ja waimulikkude käes teatawas mõttes ainult juhuslikud on. Nemad on küll geneetilisel kirikust wälja kaswanud. Üksikud waimulikud hakkasid kirikuraamatuid pidama, sündimisi, ristimisi, suremist ja armulauale wõtmist registreerima. Prantsusmaal ja Inglismaal hakati 16. aastasajal kirikuraamatuid seadusandlikul teel korralda-

ma. See korraldus ei kestnud kaua, oma lõpukuju päris tema paawst Paul V ajal, siis oli tema päris puhas kiriklikku laadi. Prantsusmaal Ludwig XIV ajal kandis see registreerimine riiklikku laadi, siis lahkus kirik riigist ja Prantsusmaal wõtsid perekonnaseisu raamatud puhas riikliku laadi, nagu nad seda ka olema pidid. Prantsusmaalt läks see kord ka Saksumaale ja teatawa waheaja järele reaktiooni ajal 70. aastal omandasid perekonnaseisu raamatud ka seal ilmaliku kuju.

See on koguni asjata, kui Eesti wabariigis perekonnaraamatute sisseseadmise puhul sellest mingisugust kiriklikku küsimust tahetakse teha ja waimulikkude tagakiusamiseks nimetatakse. Mina pean ütleva, et mina, kui endisest protestandi perekonnast pärit olew inimene, sugugi aru ei saa, kuidas protestandi kiriku liikmete kongress ja noorsooliidud katsuwad sellest perekonnaraamatute pidamisest mingisugust kiriklikku küsimust teha ja selle wastu üksikutel kongressidel resolutsioone wastu wõtta, nagu see läinud nädalal oli. Peale selle ilmuwad ajalehtedes sõnumed ja isegi niisugustes ajalehtedes, kes ise ei taha kiriklikud ajalehed olla, nagu rahwaerakonna häälekandja „Postimees“ märkuse tõi, et Tallinnas on abielluastumine selle tõttu, et perekonnaseisu seadus kawatsusel on, märksa suurenenud, laulatasi on igal päepäewal arwamata suurel hulgal, see on mitte arwamata, waid suurel hulgal. Meil lutheriusulistel ei ole ju kiriklik teenistus nii iseäralik pühalik, see wõiks küll katoliku maal olla ja kreeka-katoliku maal, kus kiriklik talitus, mitte ainult ristimine, waid ka laulatamine, sakramendijõuline on, kuna aga lutheriusulisel abielu juba mitte sakrament ei ole ja lutheriusu seisukohalt wõib ka abielu registreerimata jätta, kuna aga riiklikust seisukohast see wäga tähtis on. Kui nüüd meil waimulikseisus, nagu siamaale oli, riigi poolt toetust ei saa, ja tema sissetulekud mitte garanteeritud ei ole, siis wõib wäga kergesti juhtuda, et waimulikud asutused kiriklikke raamatuid, mida nad siamaale pidanud ja mis sellepärast, et waimulikud ühes ka registraatorid olid ja riigi poolt kohustus nende peale pandi, sellest ametist loobuda wõiwad. Koguduse seisukohast ei ole neid registreerimisi sugugi tarwis, aga riik ei saa ilma nendeta läbi: riik peab teadma, kes sündinud on ja kus sündinud on. Ja wõin öelda, kirikuraama-

tute registreerimine Saksamaal, näiteks kus riikliku registratuuri wahekorrad väga kirjud olid, kus iga linn sagedasti riik oli, kus keskajal sagedasti riikide arw sadadeni ulatas; et just Saksamaal linna omawalitsused esimesed olid, kes riiklikkudes huwides perekonnaseisu raamatuid pidama hakkasid.

Kui siis nüüd riik meie juures niisuguse asutuse sisse seab, siis on see täiesti loomulik. Mingisuguseid waimulikuseuse tagakiusamisi selle asutusega ühenduses ei ole ning ei keela see ka kellelegi, kas ühe wõi kahe seisuse järele laulatatud saada, näiteks Wenemaal segabielius kumbagi usutunnistuse järele last ristida wõi salwida lasta. Riiklikust seisukohast on ainult tähtis see, et need üksikud faktid registreeritud saaksid. Waimulikult seda enam nõuda ei saa ja sellepärast ei ole mingisugust mõtet käesolewat seadust esialgseks lugeda, sest kui meie haritud maailmas ringi waatame, siis näeme, et igalpool raamatute pidamine on waimulikkude käest ära läinud riiklikkude asutuste kätte. Kui öeldakse, et see kulukas on, siis pean ütleva, et hoiatamine koguni kahjulik on, koguni asjata on. Meil on koguduste waimulikkude ülewalpidamine rahwale väga kulukaks läinud ja kaugeltki ei kulu nüüd nende riiklikkude asutuste peale nii palju ära, kui koguduste waimulikud tarwitasid. Kui waimulik ainult oma usuliste talituste eest kogudustest palka saab, siis on teada, mis eest tema seda saab, kuna aga praegu paistab nii, et riik neile ainult sellepärast maksusid peale paneb, et waimulikud neid riigi huwides tähtsaid registreerimise raamatuid peawad. Ma ütlen, et igalpool haritud maailmas on perekonnaseisu raamatud riiklikuks küsimuseks saanud ja wastawate asutuste kätte läinud. Mina arwan, et see seadus mitte esialgseks jääda ei saa, waid täiesti perekonna seisu seadus on ja sellepärast oleks sõna „esialgne“ juurdelisamine täitsa ilmaaegne.

Juhataja **A. Rei:** Rahwasaadik Sitska poolt on ettepanek tehtud nimetada käesolew seadus „Esialgne perekonna seisu seadus“. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen pealkirja komisjoni redaktsioonis hääletamisele. (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega kom-

misjoni redaktsioonis wastu wõetud.

Aruandja **L. Olesk** (loeb): § 1. Iga wabariigi kodaniku üle peetakse perekonnakirju wastawas registreerimise asutuses, kodaniku alalise elukoha järele. Alalise elukoha muutmise puhul wõidakse perekonnakirjad üle wiia wastawasse registreerimise asutusesse, kodaniku uue alalise elukoha järele.

Eesti wabariigi kodanikkudeks wastu wõetud wõõramaa alamad waliwad koha wastuwõtmise juures omale alatise elukoha; wastuwõetu sennised perekonnakirjad saadetakse wastuwõtja asutuse poolt wastawasse registreerimise asutusesse uute tunnistuste wäljaandmiseks ja perekonna registris uue lehekülje awamiseks.

Iga Eesti wabariigi kodakondsusest lahkuja üle annab sellekohane riigiwõimuasutus wastawale registreerimise asutusele teada perekonna registris sellekohase märkuse tegemiseks.

J. Lattik (krst.): Wäga austatud rahwasaadikud! Mina kui tegelik registraator ei ole mitte abielu registreerimise seaduse wastu. Ma tean, et see on loomulik, kui niisugune asutus meile sisse seatakse. Kuid paragrahwi wastu sel kujul, nagu ta siin on üles tähendatud, on mul järgmist öelda.

Mis öieti meil selle seaduse arutamisel laineid löi, ja üle terve riigi hoogu wõttis, ja osalt ka laulatusele omalt poolt hoogu andis, mis wõib olla, riigile väga kasulik on, see oli komisjoni aruandja härra Kalbus'e seletus. Nimelt seletab tema, et see seadus on selleks tehtud, et ta peab olema esimene samm riigi ja kiriku lahutamise alal, ja et komisjonis on tehtud palju parandusi, mis võimalikuks teeksid perekonnaelu eraldamise waimulikkude käest ja seda rohkem ilmalikuks lubaksid teha. See löi laineid.

Nagu ma stenogrammidest härra Kalbus'e kõnet järele waadates leidsin, olid inimesed sellest nii aru saanud ja pidid nii aru saama, et waimulik ei tohi enne ristida, laulatada, ega matta, kui registreeritud ei ole. (Kohtadelt protesteerivad wahelhüüded.) Ma lugesin stenogrammidest. Seal seisab, et on keelatud. See löi laineid. Kujutage ette, laps on suremas, kui teda peaks tahtma ristida, ei tohi enne kui peab luba tooma — ja see oleks isiku- ja südame-

tunnistuse wabaduse kitsendamine. Need resolutsioonid, mis koosolekul selle seaduse wastu on wastu wõetud, on enam-wähem juhitud niisuguse südametunnistuse wabaduse kitsendamise wastu.

See on ainukene fakt, mida ma tahtsin meelde tuletada. Perekonnaseadus on üldse üks kõige õrnematest seadustest, sest tema puudutab inimesesoo õrnamat eluala. Perekond on igale püha paik, kus keegi kitsendusi ei salli ja kitsendusi ei taha, see on igale püha olnud ja seal tahab igaüks oma südametunnistuse järele talitada, nii oma last ristida, nii laul käia, ennast laulatada lasta, kui ka matta, nagu tema südame soow on. Kuid siin tuleb kindlasti lahus hoida, mis ilmalik on, mis kuulub õieti ilmalikkude inimeste hoolkonda. Meile waimulikkudele tuletas konsistoorium alati meelde, et see mitte mõnel wahest meehest ära ei läheks, ja kirjutati ikka jälle ette seda ühel wõi teisel juhtumisel, et õpetajad ka registreerimise ametnikud on, kes perekonnaraamatuid peawad.

Mina asun siin puht majanduslikule seisukohale ja arwustan seda § 1. sellest küljest. Kui meie waatame järgmist paragrahwi, kus öeldud, et linna-, maakonna-, alewi- ja wallawalitsuste juurde tulewad asutada registreerimise asutused, siis tuleks meil terve leegion ametnikke üle riigi juurde. Meil on läinud aastal sündinud — puuduwad teated Harju, Lääne ja saarte praostkondadest, kuid see arwu suuresti ei tõsta — 12.237 last, laulatatud 4.066 paari, surnud 21.890 hinge. Kui meie need puuduwad praostkonnad ja ka õigeusulised juurde arwame, siis saame umbkaudu arwu, et Eesti wabariigis on sündinud 16.000 last, laulatatud 6000 paari, surnud 25.000 inimest läinud aasta jooksul. Ma wõtan näiteks Wiljandi kihelkonna, mida ma hästi tunnen. Seal on 12 walda, need käiwad 8 walla alla, sest nad on ühendatud, nii et 8 wallawalitsust on olemas, peale selle tulewad ka linna- ja alewiwalitsused, kus ametnikud registreerimiseks ametisse seada tuleksid.

Nii tuleks minu ja Wiljandi linna õpetaja, see on 2 registraatori asemele umbes 42 ametnikku ja üle riigi meie sündimiste, laulatuste, surnute arwu silmas pidades, tuleks iga ametniku kohta registreerida 8 last, laulatusi tuleks umbes $\frac{1}{2}$, ja surnuid tuleks rohkem, kui meie selle ebanormaalse arwu juures peatame, sest surnute arw oli ligi pool rohkem kui sün-

dinate. See tooks wäga palju majanduslikke raskusi meie noorele riigile.

Mina arwan, et sellest saaks nii üle, et registreerimise asi antakse selle asemel, et uusi asutusi luua, walla omawalitsuste, maakonna- ja linnawalitsuste kätte, kus uusi ametnikke tarwis ei ole. Wõtke näiteks üks wald. Registreerimise töö ühe walla kohta on nii wäike, sest sündimisi, laulatusi ja suremisi on walla kohta wähe, nii et see ühelgi wallawalitsusel üle jõu ei käi. Sinna panna aga registreerimise juhataja, tema abiline, kirjutajad ja sekretärid ametisse, kes seaduses ette nähtud, oleks asjata koorem meie raske majandusliku seisukorra juures. Meie omawalitsustele ei teeks aga nende kätte usaldatud registreerimistööd mingit suurt raskust. Teine wõimalus on see, et registreeritaks neid, kes ei taha ennast ilmalikkude asutuste juures registreerida lasta, meie kirikute juures, ja teisi wastawate ilmalikkude walitsuste juures. Registreerimisega waimulikkude juures ehk kardetakse waimulikkude mõju, ehk see küll wäga küsitaw on, kuna see mõju wäiksem on, kas siis, kui nad registreeriwad, wõi siis, kui nad seda ei tee. Kuid siis oleks teine wõimalus parem, loomulik, kergem ja riigi seisukohalt kõige odawam on see wiis igatahes. Kui see Asutawa Kogu enamusele wastuwõetaw oleks, siis oleks see wiis küll kõige vähemate kuludega seotud, mis ka kellelegi õieti otsekohesid raskusi ei teeks, kuna see uus seadus kui meie rahwa elu arwesse wõtame, sugugi ei kergenda jala-waewa. Kes soowib ilmalikku ametitalitust, läheb sellekohasesse omawalitsuse asutusse, kes waimulikku, pöörab oma koguduse õpetaja poole. Ei saa inimesi korruga nii targaks teha, et nad otsekohe ainult uut asutust ja seadusi oma perekonnaelus tunnistawad. Nad peawad uue seaduse järele mitmekordse maa kauge wallamaja juurde ja siis ikkagi kiriku juurde ära käima. Surma korral on surnu ülesandmine mitmes kohas wast kõige raskem. Meie kui elukutselised registreerijad oleme alati tülis olnud, et õigel ajal inimesi sundida perekonna elujuhtumisi üles andma.

Igaüks peaks surnu selsamal päewal üles andma, kuna enne ei maeta, kui surnu üles antud ja registreeritud on. Kui nüüd tema kõige wiimases kihelkonna nurgas elab, siis on see lihtsalt wõimatu läbi wiia. Asi kujuneb nii, et nad lihtsalt üles

andmata jätawad. Siin on ikkagi kaks wõimalust, kas meie koondame seda registreerimise töötegemist praegu olewate asutuste kätte: walla-, maakonna-, alewi- ja linnawalitsuste, wõi jätame praeguse korralduse selle täiendusega, et kes ei lase ennast laulatada, ristida ega matta kiriklikult, see laseb ennast registreerida nende ilmalikkude asutuste juures. Nii et on kaks wõimalust, mille järele meil praegu käia tuleks, ilma et sunnitud oleksime uusi asutusi looma ja uusi koormaid inimestele peale panema.

Praeguse 150 registreerija asemele tuleks ametisse panna 2.200 ametnikku. Kui meie wõtame arwesse praegusi registreerijaid, protestandi ja õigeusu preestrid, siis on neid kokku umbes 150 ja nad ei ole oma ülesannet mitte halvasti täitnud. Kui selle asemele pannakse ametisse 2.200 inimest, siis oleks see ometi riiklikust seisukohast wälja minnes selle wäikese töö juures tegu, mis inimestele mitte kergendust, waid raskendust toob.

Teen esimese paragrahwi juurde järgmise paranduse: „Iga Eesti wabariigi kodaniku üle peetakse perekonnakirju wastawa linna, maakonna, alewi ja walla kogukondliku omawalitsuse juures ja kohalikkude koguduste juures.“

Kuid ma tahaksin weel juurde tähendada, mis selle seaduse elluwõimises wäga tähtis on ja mis Saksamaal palju konflikte tõi. Mina olen alguses juba oma seisukohta öelnud, et mina mitte registreerimise asutuste wastu ei ole, waid olen selle poolehoidja ka kui protestandi usu õpetaja ja tegelik registreerija. Ma juhin aga lugupeetud rahwaesitajate tähelepanu selle peale, et iga riik, kes selle seaduse wastu on wõtnud, on pidanud rehkendama ikka oma rahwa hingeeluga, mis rahwas siinkohal soowib. Rootsi maal näiteks on praegu olemas mõlemad wõimalused. Ameerika wiis oma abielu registreerimise seaduse nii läbi, et inime, kes tahab ennast laulatada lasta, läheb registreerimise büroosse, annab seal üles, seal korraldatakse dokumendid ja küsitakse tema käest, kuidas tema tahab ennast laulatada, oma last ristida lasta, kas ilmaliku wõi waimuliku wõimu juures. Kui ilmaliku juures, siis läheb ta linna prefekti, notaariuse, kohtuniku wõi omawalitsuse asutuste esitaja juurde ja laseb seal ametitalitust toimetada. Seal loetakse wormel ette ja sealt toob ta oma paberid registreerimise büroosse tagasi. Soowib ta ennast waimuliku juures lau-

latada, siis läheb ta sellekohase waimuliku juurde, laseb end seal laulatada. Waimulik lööb oma märkuse paberile peale ja siis tuuakse see büroosse jälle tagasi. Nii on Ameerikas südametunnistuse wabaduse põhimõtte järele käidud ja inimest ei sunnita, nagu härra Olesk tähendas, kahe- ega kolmekordset laulatust toimetama. Saksamaal iseäranis katolikus osas on see tänapäewani kõige rohkem paksu werd sünnitanud, kuna katoliku kirik ei tunnista ühtegi muud abielu, kui kiriklikku. Saksamaal, iseäranis Baieris, kus õieti kirik ja riik nii lähedas ühenduses olid ja kus registreerimise seadus ellu oli wiidud, oli see wõimatu läbi wiia, et kolmekordset laulatust mitte toimetada, kus segapaaridega tegemist oli. Üks Austria ohwitser ütles sõjaajal, et tema on kolm korda pidanud „jah“ ütlemata ning lisas juurde: „Zum vierter Mal hätte ich es nicht gesagt“. Neljandat korda ei oleks ma seda enam öelnud. See on suur raskendus ja meie saame selle all kannatama, see on selge.

See seadus on niisugune, et meie peame ta ettewaatlikult ellu wiima, kui meie teiste eluõiguste ja wabaduste kitsendajaks ei taha hakata. Mina tunnistan siin awalikult Asutawa Kogu ees, et eluajal ei ole ma täitnud raskemat ja wastumeelsemat ülesannet, kui et kiriklikult laulatada tuli inimest, kes ise selle wastu seisis. (M. Martna, sd.: Kas tõesti?) Jah tõesti, kuidas ma läheksin näiteks Teid laulatama, kui niisugune juhtumine ette tuleks, see oleks wastumeelt. Ei ole paremat tunnet, kui sa lähed oma ametitalitust toimetama teadmises, et sind südamest soowitakse. Seda seadust arutades soowitan ma südamest Asutawale Kogule arwesse wõtta just meie rahwa hingeelu ja neile kitsendusi mitte teha. Meil ei saa kerge olema seda seadust ellu wiia, siin tuleb rehkendada mitmesuguste mõtlemiswiisidega. Seda on näha juba sellest, et juba nüüd on arwamine tulnud, et edaspidi ei tohi mitte kiriklikult laulatada.

Siin juhin weel tähelepanu selle peale, et mingisugust laulatamist wõi ristimist wiisi ei tule peale sundida, nagu enamlaste tribunaali ajal seda tunda saadi, kus lapsi kuradi ja saatana nimel ristiti. (M. Martna, sd.: Kas Teie ise seda pealt nägite?) Seda tehti Wõrumaal nii, et seoti lapsele punasest rätikust sarwed pähe ja lausuti: „Kuradi, sunniku ja saatana nimel olgu sinu nimi Johannes.“

Niisuguse toimetamise läbi näidati, et wägiwalda sarnasesse asja tuua ei tohi. Sunduse läbi kaotab asutus oma austuse ja kui seda seadust, mis praegu arutusel on, kunagi maksuma pannakse, siis peab silmas pidama, et mitte ei tohi alandada toimetamist, mis teisele püha on. Selles mõttes kõnelen mina ja soowitan seda seadust nii ellu wiia, et niihästi riiklikul, kui ka kiriklikul asutustel õigus on meie riigis ja et meie rahwas peab seda asutust respekterima ja mitte alandama ega teotama nagu tribunaal ise seda tegi ja ennast alandas. Kes kunagi lähedale on astunud inimeste perekonnaelule, see teab, et see õrn asi on ja seda kunagi ei tohi katki murda ja väljaspool otsustada, waid seal peab arwesse wõtma, mis inimesed ise soowiwad. Kui Asutawa Kogu enamus arwab, et ta murda wõib perekonnaelu ja otsuseid üle õo maksuma panna, et waimulikkude käest registreerimise õigus ära wõetakse, siis meie rahwa hingeelu praegusel silmapilgul seda järsku üleminekut mitte wälja ei kannata, ja järelikult kannatab see uus registreerimise asutus siis respekti puuduse all. Teiseks tulewad alatised tülid, nagu katoliku kirikus 75. a. saadik, kus registreerimise seadus maksuma pandi ja see ei ole meile mitte soowitaw. Ainult südametunnistuse wabaduse mõiste järele käimine, igaleühele tema perekonnaelu korralduses wabadus jätta, kas ilmalikult wõi waimulikult seda korraldada, see on meile soowitaw ja kasulik.

Juhataja A. Rei: Sõna on rahwasaadik Olesk'il.

L. Olesk (töer.): Mis sellesse suurde ametnikukarja puutub, siis ei ole seda kuskil mujal olemas, kui ainult fantaasias, sest § 3. on öeldud, et registreerimise asutused seisawad linna, maakonna, alewi ja walla kogukondlikkude omawalitsuste juures. Kui nüüd registreerimisi ainult niipalju peaks olema, et üks ametnik sellega walmis saab, siis täidab ainult üks ametnik seda ülesannet. Et nüüd iseäranis suurt ametnikkudekarja wõetaks, seda ei maksa mitte mõelda ja et neil ametnikkudel aasta ümber tööd ei ole. Ka wõiwad kaks kunni kolm walda ühineda, et registreerimist ühes sisse kanda, mis mitte ainult ametnikkude tööjõu kokkuhoidmise mõttes soowitaw pole, waid ka selles, et siis üks raamat wõib olla ja pole mitmeid raamatuid waja pooleni hoida kauemat aega, nii et kapitaal

asjata raamatute all ei seisaks. Nii on see kollitamine, et meil kulud suurenewad, hoopis asjata. (J. Lattik, krst.: Lugege § 5.) Siin on öeldud, et registreerimise asutuse juhataja walitakse wastawa maakonna-, linna-, alewi-wõi walla-wolikogu poolt, et see juhataja teist ametit pidada ei wõi, seda pole ju ometi öeldud. Nii pole see asi nii hull, kui rhs. Lattik seda kujutab. Tema mõtted selles asjas on juba kaunis tuttawad ja selle üle ma pikemalt waidlema ei hakka. Mis nüüd puutub perekonnaelusse tungimisesse, siis peab ütleva, et need sõnad rohkem ilu, kui sisu pärast olid tehtud. Härra Lattik seadis siin eeskujuks Rootsit. (J. Lattik, krst.: Märäkin Ameerikast.) Ah Ameerikast, seal pole see asi üldse mitte kohalikkude huwide seisukohast korraldatud, peaauglikult on wälja mindud riigi huwide seisukohalt ja üksikutel osariikidel on õigus seda teha, kui eeskujulikult see küll sünnib, seda ma ei tea. Härra Lattik nimetas igatahes Rootsit. (J. Lattik, krst.: Ma nimetasin, kui ta seal on.) Teie nimetasite, et Rootsimaa on tüüpiline kirikuraamatu registreerimises, kuid seal, kui Kesk-Euroopas, protestantism maksuma jäi, on toime saadud sellega, et riigikodanikud kõik peawad olema registreeritud lutherikiriku raamatutes, ainult 4 juudi ja 3 katoliku kogudusel on õigus omi raamatuid pidada, nii ei ole siin perekonnaelu õrnusest ja sellesse mittetungimisest juttugi. (J. Lattik, krst.: Teie saate sealt kinni wõtta.) Oleks Teie teisi põhjusi ette toonud, oleksin ka sealt saanud kinni wõtta, kuid igatahes jääme siin selle juurde, et usulist wabadust ja perekonna õrnust meie mitte puudutada ei taha ega inimeste usulisse pühadusse tungida. Meie siin seadusandluse juures ei taha milgil wiisil inimeste usulistesse tunnetesse segada, ometi on registreerimine riiklikkudes huvides tarwilik. Kui rhs. Lattik siin tähendas, et wastumeelne on kiriklikke toimetusi toimetada nende juures, kellele see wastumeelt, siis pean seda tõendama oma äranägemise järele. Kui mind üks wäga poliitiline õpetaja laulatas, ütles ta: Teie lapsi ma küll ristida ei wõi, Teie peate omale kedagi teist otsima, kes seda tööd ehk toimetaks. Ja oma lapsi ei saanudki ma kuskil registreerida, ja nad ei saanud kaua aega kooliski käia, nii et perekonna õrnus waimulikuseisuse poolt igatahes mitte kaitstud ei ole. Pealegi on senni

waimulikud registreerimist toimetades osalt nagu riiklikku wastutust tundnud, kuid kui nüüd nendel enam mingisugust riiklikku tähtsust ei ole, siis wõiwad nad ka hooletuks jääda. Siis on riiklik huwi, et töö peab korralikult tehtud saama, ja seda peawad riigiametnikud tegema, nagu meie siin seaduses ära näeme, Tahab aga keegi kiriklikku laulatust, siis ei saa selle wastu Eesti wabariigis senni keegi seista, kui see demokraatlik wabariik on ja mitte mõne muu woolu teenistusse ei jää, sellepärast olen ma härra Lattik'u paranduse wastu ja soowitan seda paragrahwi nii wastu wõtta, nagu ma ta ette kandnud olen.

K. Ast (sd.): Ma pean ütleva, et kui ma esiteks selle perekonna seisu seaduse kätte wõtsin, ja selle esimese peatüki läbi lugesin, siis tärkasid pealiskaudse lugemise juures mul needsamad kahtlused, mis siin ette kandis akl. härra Lattik, nimelt, et neid registreerimisbüroosid tuleb väga palju ja nende juurde sekretärid ja muud ametnikud. Eelnõu ligemalt silmitsedes leidsin, et mingisugust kartust selle kohta olla ei maksa. Ei pruugi mitte ainult waadata esimest, teist ja kolmandat paragrahwi, waid ka teisi, ja kui neid kõiki üksikult läbi waadata, siis selgub, et eelnõus, kuigi temas ette ära on nähtud, et registreerimist toimetawad iseäralikud osakonnad linna- wõi wallawalitsuse juures, siis ometi sugugi siin ette ei ole kirjutatud, kuidas peawad need registreerimise osakonnad oma tööd toimetama. On öeldud, et igal registreerimise osakonnal on oma juhataja ja sekretär, ja ma arwan, et teisiti ei saagi, sest keegi peab ometi kindlasti registreerimise asutuste eest wastutama. Kui seda öelda, et registreerimist toimetawad linna- wallaja alewiwalitsused, siis wõiks tegelikult ka väga hästi asjaolu iseendast nõnda kujuneda, et seda wallasekretäär wõiks toimetada. Kuid kui siin on öeldud, et selleks eriosakond tuleks luua, siis sellepärast, et asjaajamisel mingisugused defektid wõiwad tulla ja ei ole kedagi, kes selle eest wastutaks. Ei keela see eelnõu mingil juhtumisel registreerimise osakonna juhatajaks olla, näiteks, wallasekretääri. Ma arwan, et see üsna loomulik on ja ma usun, et talle wäikene palk selle eriameti eest antakse. Niisamuti on õige selles eelnõus, et registreerimise kulud eraldi raamatusse kantakse sellepärast, et seda registreerimise asja ei toimetata

mitte maakonna huwides, waid seda toimetatakse riiklikkudes huwides. See seadus ei pruugi tuua ühtegi lisaametnikku juurde, küll toob ta aga juurde lisakohustusi. Linnades on lugu teine, seal peab tõepoolest registreerimise asutuses olema juhataja ja see kohustus ei wõiks mitte linnasekretääri alla kuuiuda ja seal tuleks jõude juurde wõtta. Wõib olla laseb asi sel teel ennast korraldada, et registreerimise osakond jääb mõne linnanõuniku alla, osakonna eest wastab aga sekretär. Tallinnas eneses on wist asjaajamine nii suur, et sel puhul tuleb mitu sekretääri abilist ametisse wõtta. Sel juhtumisel, kui kõike neid laulatamisi ja ristimisi ühte arwata, mis meie linnas toimetatakse, mingisuguseid erilisi kohustusi ei ole wabariigi kodanikkudel mitte karta selle seaduse maksmapanemisel. Olukord muutub ainult niiwõrd, et registreerimine tehakse riiklikuks. See on riigi statistika. Kuna nüüd eraldi peab koondama ja korraldama riigi statistikat, tahetakse, et tema mingisuguseid kohustusi eraldi peale ei pane. Pealegi selgub, et ka praeguse registreerimise korra juures riigikodanikud ometi kohustatud on registreerijatele tasu andma. Ega siis ükski kirikuõpetaja, ükski köster ometi ainult palja hea tahtmise järele seda registreerimist ei toimetata! Nende waew peab ühel wõi teisel wiisil tasutud saama. Kuid nüüd on kohustatud kõik sellest osa wõtma, olgu kas wõi täna ärakaotatud regulatiwmaksude näol wõi mõnel muul teel, kuna aga siis kannaksid neid kulusid, see tähendab selle kirikliku laulatuse ja matmise kulusid, need, kes seda talitust soowiwad enda juures korda saata lasta. See osa härra Lattik'u seletusest, et käesolewa seaduse kommenteerimine olewat õige palju ärewust sünnitanud, näib õige olewat, sest et tõepoolest ajakirjandus ei ole tarwilikku hoolt kandnud selle eest, et seletada käesolewa seaduse tegelikku tarwitamist, kuna aga nendes ringkondades, kus seaduse wastu põhimõttelikult ollakse, seal on püütud seda wõõriti seletada. Ma kuulsin, nimelt muuseas Tartus, kuidas seal on hüsteeriliselt seletatud, et uue seaduse järele kuradi ja wanasaadana nimel tuleb laps ristida ja abielu sõlmida. Kuid seaduse enese mõttest selgub kindlasti, et riik ennast üldse ei huwita, ei kiriklikust laulatamisest, ei kiriklikust ristimisest, waid see jääb kõrwaliseks asjaks, igauhe inimese oma arwamiseks ja otsustamiseks. Samuti ka see asjaolu,

kas enne registreerima minna wõi laulatust wõi ristimist ette wõtta, wõi kas peab seda pärast tegema. Selle kohta ei ütle seadus midagi, waid seadus waatab asja peale niiviisi, nagu ei oleks see üldse tema asi. Ei ole ka tema asi, kas kirikutalitamist soowitakse wõi ei soowita. Kes tahab, laseb ennast juba enne ametlikku registreerimist laulatada. Muidugi riigi ees see ei maksa mitte midagi, ja kes tahab toimetab seda pärast. Aga igatahes on need seletused tihtilugu kirjaoskamata inimeste juures kuritarwitusi wõimaldanud nende isikute kaudu, kes ise wast halwad kirjaoskajad on. Ajalehed ei ulatu neile kätte. Sarnasteks wäärseletusteks ei ole seadus ise põhjust andnud, waid seal on muud põhjused olnud. Kuid neid muid põhjusi ei hakka ma praegu siin puudutama.

Kohtuminister J. Jaakson: Lugupeetud rahwasaadikud! Et registreerimine suremiste, sündimiste, kui ka abielluastumiste üle ilmaliku wõimu kätte, ilmaliku asutuse kätte anda tuleb, selle juures ei tohiks minu arwates ühtegi kahtlust olla. Walitsus on selle poolt olnud algusest saadik. Kõisimuse seisab ainult selles, kas niisugusel kujul registreerimise asutused, nagu nad ette pandud, on otstarbekohased wõi mitte. Pean tunnistama, projekt sel kujul, nagu ta ette pandud on, sai kohtuministeeriumis küll wälja töötatud sel ajal, kui mina seal olin, kuid see oli weel eelprojekt ja pidi weel uuesti läbiwaatamise alla tulema ja nõudis weel parandusi. Wahepeal lahkusin ma ministeeriumist ja projekt sai niisuguses mittelõpulikujus Asutawasse Kogusse sisse antud. Mina leian, et registreerimise asutused sel kujul, nagu nad on ette pandud, mitte kõigiti ei wõi otstarbekohasteks loetud saada. Kõigepealt peab tähendama, et asutuste ja nendes teeniwate ametnikkude arw on liiga suur. Ametnikud oleksid mitte täie jõuga selle töö juures, sellepärast ei saa nemad ka täit tasu, waid saaksid tasu ainult nende toimetuste eest, mis nad korda saatnud. Teine külg selles asjas on weel rohkem tähelepanuwäärne ja nimelt, et need asutused, kelle kätte meie usaldame registreerimise töö, peawad nii sisse seatud olema, et nad täieliku usalduse ära teeniwad ja et seal mitte kuritarwitusi ette tulla ei saa ja et inimesed, kes sinna registreerima lähewad, seda ka täie usaldusega teha wõiwad. See peab tingimata läbi wiidud saama. Kui seda mitte ei ole, siis

need registreerimisbürood ja ametikohad rahwa poolt rahulolemist mitte ei leia ja see wõiks suuri raskusi sünnitada. Sellest seisukohast wälja minnes ei wõi need asutused mitte kollegiaalsed asutused olla, waid üks isik peab olema iga büroo juures wastutaw, see on tingimata tarwilik ja sellest seisukohast ei wõi meie mitte anda registreerimist omawalitsuse asutuste kätte, waid minu arusaamise ja tundmise järele peawad need asutused sisse seatud olema umbes niisugustel alustel, nagu meil notaariused töötawad, sest see tegewus wastab üldiselt notaariuste tegewusele. Ta on koguni weel tähtsam, kui notaariuste tegewus, sest et siin saawad tähtsamad aktid kokku seatud kui notaariuste juures ja sellepärast peab see usaldus suurem olema nende isikute wastu, kes seda toimetawad. Need asutused peaksid umbes nii kui notaariusedki, rahukogu ettepanekul kas kohtuministeeriumi wõi walitsuse poolt nimetatud saama ja käiksid oma tegewuses rahukogude kontrolli alla ja peaksid rahukogude ettekirjutuste järele käima ja et rahukogul oleks õigus alati nende tegewust rewideerida. See oleks minu arwamise järele tähtis. Teine asi, mis meie nende asutuste elluwõimise juures peaksime silmas pidama, oleks see, et meie rahwale mitte ilmaaegseid raskusi ei teeks. Mina ei ole sugugi selle poolt, et waimulikkude meeste kätte seda anda, kuid meie peame seda silmas pidama, et ka neile, kes weel waimulikkude meeste juures soowiwad lasta ristimisi ja laulatusi toimetada, mitte ilmaasjata raskusi ei tehtaks. Sellepärast tuleks kaalumise alla wõtta, et kas meie mitte muuseas ka waimulikke mehi registreerimise büroode juhatajaks ei wõiks nimetada. Iseenesest mõista, sarnasel korral nad siis ka neidsamu kohustusi peawad täitma, mis teisedki registreerimise büroode juhatajad. Niisamuti kui teised käiksid nad kohaliku rahukogu kontrolli alla ja peaksid oma tegewuse eest kohtu ees wastutama. Tasu saaks iga büroo juhataja mitte riigikassast, ega omawalitsuse käest, waid nende aktide pealt, mis nende juures tehtud saawad. Need oleksid bürood, kus üksikud suremised, sündimised ja abielluastumised registreeritud saaksid. Tähtsam weel kui need wäikesed registreerimise bürood, oleksid kesk-bürood, kus terve maakonna wõi linna kohta teated kõigi registreeritud surmajuhatumiste, sündimise ja abielluastumise juhtumiste üle kokku tuleksid. Need bü-

rood peaksid wastama umbes sellele, kuidas praegu meie juures liikumata waranduste registreerimine krepostijaoskondades on sisse seatud. Need keskbürood peaksid täielikult kohtu walwe all seisma.

A. Onton (sd.): Ma tahtsin paar sõna ainult härra Lattik'u tähenduste kohta öelda. Nimelt ütles ta, et see arutusel olew seadus sünnitab rahwa hulgas rahutuse tundeid ja tõi siin esile enamlaste tribunaalis punase pärjaga ristitud last ning muid koledusi, millel selle seadusega midagi ühist ei ole. Ma tahaksin kirjeldada seda, mis ma kirikus kuulsin ühe kirikuõpetaja suust ja märkisin need sõnad omale ülesse. Seal pöörati rahwa poole järgmiste sõnadega: „Päästa meie kallist Eestit kiskja metslooma walitsusest ja too meile usuõpetust.“ Teine lause oli: „Mitte üksi Wenemaal ei ela hullemaid kui inimesesööjaid, waid ka meie kallis Eestis on neid küllalt.“ Kolmas lause oli: „Usuõpetust olla wäga raske õpetada, sest et selle eest poodawat wõlla.“ Kui puhast usuõpetust tahetakse õpetada, siis peab ka teadma, et Eesti demokraatlikus wabariigis kedagi selle eest pooma ei hakataks ja kui niisugusel wiisil tahetakse hakata praeguste riiklikult tarwilikkude asutuste wastu kihutustööd tegema ja kantslit rahwale hirmsaid ütelsi alla loobitakse, siis wõib rahwas tõesti arusaamisele tulla, et meil tõesti kohutawad inimesed riigiasutustes ametis on. Ma tahtsin weel selle kohta tähendada, et Asutaw Kogu peaks sellest järeldusi tegema, et kirik mitte poliitilist kihutustööd omaks wõtma ei peaks riigiwalitsuse ja seadusandliku koja wastu, neid nimetades kiskjateks elajateks jne. (J. Lattik, krst.: P a n g e k i n n i.)

Juhataja A. Rei: Palun asja juurde jääda.

J. Mikiwer (sd.): Kui siin mõned eelkõnelejad selle peale tähendasid, et ametnikkude arw selle seaduse wastu wõtmise tõttu mitte suuresti ei kaswa ja kulude kogusumma palju suuremaks ei lähe, kui ta siamaani on olnud, siis ei järgne seda eelnõust enesest mitte, waid siin on ikkagi ette nähtud teatud asutused ja isegi nende asutuste liikmed on üksikasjaliselt ära tähendatud. Sellepärast ei saa härra Lattik'u wäidete peale mitte nii kergelt waadata, nagu siin seda wahest mõni teeb. Need on ikkagi wäited, mis maaelanikkude seas ilma kihu-

tustööta juba on tõsist tähelpanu äratanud ja imestust on esile kutsunud, et niisugust seadust juletakse wastu wõtta selle asemel, et ametnikkude hulka wähen-dada. Teiseks, kui pastor Lattik ette pani, et omawalitsuse asutused, kui sarnased, wõiksid seda registreerimist toimetada, siis tahaksin ma lisaks tähendada, et omawalitsuse asutused on siamaanigi ikka selle registreerimise töö ära teinud, umbes samasuguseid funktsioone täitnud, sellepeale waatamata, et see waimuliku talitusega ühenduses oli ja rahwas sunnitud oli kõigepealt kiriku poole pöörama. Sellepärast arwan mina sellest järeldada wõiwat, et omawalitsuse asutused wõiwad neidsamu funktsioone ikka edasi täita ja ei pruugi selle jaoks sugugi iseäralikke registreerimise asutusi ellu kutsuda, mis igatahes palju kulu ja suure ametnikkudekarja tekitawad ja sellega rahulolematust rahwa seas wälja kutsuwad. Sellepärast panen ma ette § 1 lugeda „registreerimise asutuste“ asemel „omawalitsuse asutused.“ Ma härra Lattik'u ettepanekuga ühineda ei saa, nimelt selle ettepaneku tagumise poolega, — esimese poolega wõiksin küll ühineda, — sellepärast et seal tagumises pooles on öeldud, et see registreerimise õigus jäägu ka waimulikkudele edasi. Ma leian, et seda mitte tarwis ei ole, ja arwan, et omawalitsuse asutused üksi wõiwad neid ülesandeid üsna hästi täita.

J. Lattik (krst.): Kõik need mõtted, mis lugupeetud wasturääkijad siin ette on toonud, ainult täiendawad minu arwamist ja kõnet. Mina tõin ette ühe ekstreemi pahemalt poolt, üht lapseristimist ja kui siin ette toodi teine paremalt poolt, siis on see illustratsiooniks sellele pildile ja näitab ainult seda, et see seadus wäga õrn on, et sellega peab õieti ilusti ümber käima, et mitte kumbagilt poolt ei tuleks asutuste mahategemist, et mõlemal pool niihästi paremal kui pahemal pool lugupidamine riikliku asutuse wastu kaswaks. Kui liiale minnakse ja elu järsku katki murtakse, siis on need kartused tingimata olemas. Nad saawad igal juhtumisel niihästi kantslis kui ka mujal ja teisel kujul ette tulema. Nad wõiwad teine teist maha teha ja kasu ei ole sellest kellegil. Mis sellesse soowisse puutub, mis härra kohutuminister ette kandis, siis ei wõi kellegil selle wastu olla, et seda asutust ideaalseks luua, kui wõimalik. Ma kahtlen selle juures, et kas see läbiwiidaw on. Näiteks

kõrge haridusega juristi mujale saata, kui maakonnawalitsusesse, oleks wist wõimatu. Kuidas oleks wõimalik niisugust inimest maale saata, ütleme, et seda õigust notaariussele anda. Meie ei leia inimesi selle jaoks, meil on juriste nii wähe, et neid ei saagi sinna saata. Wõi kas härra kohtuminister arwas, et maal mõni teine kõrgema haridusega isik seda funktsiooni täita wõiks. Ma arwan, see oleks suurte raskustega ühendatud, seda wõiks ainult linnas teha ja mitte mujal.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja L. Olesk: Mis härra kohtuministri seisukohasse puutub, siis ei saa ma aru, mis ühendus temal selle parandusega oli. Härra kohtuminister ei teinud ettepanekut, nii et ma selle wastu waieldä ei saa. Mis sellesse puutub, et registreerimise asutused omawalitsuse asutused olla wõiwad, siis ei ole see otstarbekohane, nagu härra kohtuminister seletas, sest peab selgesti teada olema, et see iseäralik asutus on, ja kellega ta ühenduses on, see on iseküsimus, ja järgmisest tekstist on näha, et registreerimise asutused on omawalitsuse asutuste juures, kuid seal on ära öeldud, et need dokumendid mitte omawalitsuste asutuste, waid registreerimise asutuste nimel peawad peetud saama. Nii peab kõik see asi spetsialiseeritud olema. Sellepärast ei leia ma, et need parandused wastuwõetawad oleksid ja sellepärast toetan seda, mis komisjon on ette pannud.

Juhataja A. Rei: § 1 kohta on parandusi tehtud kahe rahwaesitaja poolt, nimelt rahwasaadik Lattik'u poolt ja rahwasaadik Mikiwer'i poolt. Et akl. Lattik'u poolt tehtud ettepanek on paralleel-ettepanek komisjoni redaktsioonile, siis tuleb ta komisjoni redaktsiooniga paralleelselt hääletamisele ja rahwasaadik Mikiwer'i ettepanek tuleb hääletamisele parandusena komisjoni redaktsioonile. Sellepärast hääletan ma esiteks akl. Mikiwer'i ettepanekut ja kui see wastu wõetakse, siis tuleb komisjoni redaktsioon parandatud kujul härra Lattik'u ettepanekuga paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Minul näib, et rohkem wastu on. Kas soowitakse häälte äralugemist. (Wahelhüüe: Ei ole tarwis.) Akl. Mikiwer'i parandus on nähtawa enamusega tagasi lükatud. Panen paralleel-hääletamisele § 1. redaktsiooni, ja härra Lattik'u redaktsiooni, mis järgmiselt käib: „Iga Eesti wabariigi kodaniku üle peetakse perekonnakirju wastawas linna, maakonna, alewi ja walla kogukondlikkude omawalitsuste juures ja sellekohaste kogukondade piirides.“ (Hääletatakse.) Et kumbki ettepanek absoluutset enamust ei saanud, tulewad nad hääletamisele uuesti poolt ja wastu. (Hääletatakse.) Komisjoni redaktsioon on nähtawa enamusega wastu wõetud. On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Sekretäär **H. Martna.**